

ספר המדות הקצר

והוא נוסח קצר של "ארחות צדיקים"

מתוך כת"י וורשה (אונ' 258/11) משנת ק"ץ (1430)

[נוסח "ספר המדות הקצר" מכיל כ-12 דפים: 307ב(1) עד 319ב(1)]
[נוסח "סמני ספר המדות" מכיל כ-3 דפים לאחרי באותו כתב יד: 319ב(1) עד 322ב(1)]

בהעתקה זו שמרתי על תבנית העמוד המקורית, וכמו כן שמרתי על חלוקת השורות המקורית בכל מקום. בנוסף שמרתי עד כמה שאפשר אף על ה"מראה" של העמוד לפי הסימנים המיוחדים שמופיעים בו, כגון: אותיות גדולות וקטנות, וסימני פיסוק וחלוקה לקטעים על ידי מרכאות ונקודות ורווחים. לסימנים אלה לא היה ניתן תמיד לקבוע שיטה מדוייקת ועקבית לחלוטין, וגם לא היה צורך בכך, כי כל מטרת סימונם היתה להקל על השוואת התעתיק מול צילום כתב היד.

את סימני הפיסוק הוספתי בעצמי, וכמובן שאין להם שום בסיס בכתב היד.

סימנים לשיבושים שציינתי או תקנתי:

- .... = קטעים קרועים או מחוקים, בלתי ניתנים לקריאה כלל; אותיות בודדות בלתי ניתנות לקריאה כלל.
- {} = האותיות קשות לפיענוח או בלתי ניתנות לקריאה, והשלמתי מדעתי או על פי מקבילות.
- [] = תיקנתי או הוספתי על פי מקבילות או מדעתי. [תם]
- () = שיבוש ודאי של הסופר, או חזרה מיותרת.
- <> = תוספת המצוייה בשוליים, או בין השורות, הכנסתי אותה במקום המתאים.
- <()> = מחוק בטקסט או מסומן למחיקה.
- & = סימן למילוי בסוף שורה (סימן זה דומה מעט לסימן המילוי של הסופר).
- * הפניה להערה שלי בגליון.
- גרש/גרשיים (של הסופר); שם ה'

מה שחסר בהקלדה:

מתחילת "שער החרטה" ועד "שער השכחה" (לפני "שער השתיקה").

[312ב(2)] ועד [314ב(1)] (כ-2 דפים = 8 טורים).

*אברהם לויתן עושה משער החרטה עד לפני שער הזכירה?

*[312ב(2)] המשך שער החרטה, שער הכעס

*[313א(1)] "השתיקה", שער הרצון, שער הקנאה

*[313א(2)] "וצריך", שער הזריזות

*[313ב(1)] שער העצלות, שער הנדיבות

*[313ב(2)] שער הציקנות, שער הזכירה (א-ח)
[314א(1)] המשך שער הזכירה (ט-יט)
[314א(2)] המשך שער הזכירה (כ-ל)
[314ב(1)] "ואילו", שער השכחה, שער השתיקה

[307ב(1)]

[בתיחלת ההקדמה, בגליון השמאלי באותיות קטנות מאד, רשום:]

???

???

אתחל

ספר

מדת

[הקדמה]

דבר הכל נשמע
האלהים ירא ואת

סוף

את

מצותיו שמור כי

זה

כל האדם". זה הפסוק אמר שלמה המלך,

5 והוא היה חכם מכל האדם, והיה מלך

על התחתונים ועל העליונים. ואחר שראה

כל המעשים, וניסה כל הדברים, והודיע

כמה חכמות, חתם דבריו ואמר: סוף

של כל דבר הוא יראת השם. וכן התחיל

10 משלי: "ראשית חכמה יראת השם", וסיים:

"אשה יראת י' היא תהלה". ואילו אדם

אחר היה מזהיר אותנו* על יראת שמים

לא היו דבריו מקובלים, כי* היו אומרים:

עבור שאין לו עסק אחר והוא פנוי – לכך

15 מזהיר לירא את ה'! אלא שלמה עשיר

P

*בארוך: לעולם ואולי מסומן

*כתם

[307ב(2)]

(עשיר) מכל, כדכתי': "ויתן שלמה* את הכסף

בירושלים כאבנים", לו נאה לומר: הכל הבל

הבלים, ואין לעסוק אלא ביראת ה'. ומשה

רבי ע"ה, אב כל החכמים והנביאים כת' בתור:

5 "מה יי אלהיך שואל מ[ע]מך, כי עם ליראה את

י"י אלהיך". וכן דוד אמר: "ראשית חכמה

יראת ה'". מפני שאנו רואים את האדם,

שהוא* מבחר הברואים אשר ברא האל

בעולם התחתון, ויש בו הנשמה החכמה

10 המתבוננת סוד עליונים ותחתונים – מכל זה

ידענו שהוא ענין כל הכוונות מזה

העולם, וכל מה שנברא בעולם הזה – הכל

הוא* לצורכו. ועל זה נתנה לאדם תורת

אמת, להורותו דרך הישרה. כי האדם הוא

*במקרא ובארוך: המלך

*חסר בארוך.

*חסר בארוך.

P

15 חביב מאד לפני ה', כי אנו [*] שהמלאכים (מש) *צריך להוסיף "רואים"

[[1]308א(1)]

משתמשין* בצורכי האדם הצדיק כמו שמצינ'** *בארוך: משמשים** כת"י ארוך ותמ"ה: שידענו
מאברהם אבינו, וכן יצחק. וכן יעקב אמר:
"המלאך הגואל אותי", וכת' "וישר אל מלאך ויוכל".
ודניאל: "אלהי שלח מלאכים*". ומצינו שבא מלאך לעזר
5 הצדיקים, כדכת': "ויהי בלילה, ויצא מלאך ויך (במ)
במחנה אשור", ורבים כעניינים האלה. וכבר ידענ'
שיש אדם שאין* לו יתרון על שאר בני אדם, עד
שאדם אחד שוה מניין רב מבני אדם אעפ"כ*
שהם (במ?) בדמות אחד, ויסוד אחד להן, אלא (שנ)
10 שנפשו של זה המעולה עלתה {אל מעלת (העלי')}
העליונה. לכן כל חי יתן אל לבו לעלות אל מעלות
טובות, ובעת שכבר הגיע אל מעלה טוב' –
לעולם יחמוד אל מעלה שהיא למעלה הימנה,
עד שיגיע לתכלית הטובה. ובזה יגיע לעולם
15 הגמול, שהוא עולם הבא. וכבר נתאוה דוד (להגי)
להגיע אל טוב עולם הבא, באומר: "מה רב טוב* (ש')
אשר צפנת ליראיך", ואומר: "יריון מדשן ביתך"
וגו'. והמעלה הזאת – לא יגיע אליה אלא הראוי &
לה, כמו שאמר: "מי יגור באהליך, ומי ישכון בהר
20 קדשיך? הולך תמים ופועל צדק" ושאר הענין שנ
שם. וכיון שהזכרנו יתרון מעלות האדם, ראוי לנו
לבאר חשיבותו וגנותו, טובתו ורעתו. {ויש לנו לבא[ר]
באיזה דרך ילך האדם, ונשים לפניו מסילה סלולה,
למען אשר ילך בה המשכיל דרך ישר, להגיע אל
25 חצר המלך. ועיקר כוונתנו* לבאר מדותיו של (הא')
האדם, להודיע הטוב שכל* מידה ומידה; וגם הרע
שבכל מידה יש להודיע, כדי שיתרחק האדם (ממ)
ממנו. {מידות רבות יש באדם, זו משונה מזו, כגון
הגאווה והענוה, הכעס והרצון, האהבה והשנאה,
30 וכאילו עוד רבות. יש (ב)אדם שהוא בעל חימה כוע'
תמיד, יש אדם בעל רצון בלא כעס. יש אכזרי &
יש רחמני, יש בעל תאוה. ואילו המידות מטין את [*]
לרעות. לכן דעתינו לבאר המידות, הטוב והרע &
שבכל מידה ומידה, וללמד לאדם שיעשה מצוה
35 גם במידה הרעה. וזה דבר נאה לאדם, יעשה
דעת* מסובין מורסין, ומקמח סולת. {יש כמה בני
אדם אדם* תאותם לתפו' הדרך הטוב, וחושבין &
בכל יום להשיג מעלות העליונות ואינם משיגי' [*]
כל ימיהם וזה הענין מחמ['] שני דברים: {האחד –

במקרא ובארוך: מלאכיה
P
*צ"ל: שיש
*צ"ל: אע"פ
קיצור עד 12.
צ"ל: טובך
P
שכתוב עד 28.
*צ"ל: כוונתינו
*צ"ל: שבכל
P שכתוב ודילוגים עד 36.
צריך להוסיף: האדם
P *רעת?
*צ"ל: אשר
צריך להוסיף: אותן
שכתוב מאוד מקוצר עד 41.

- 40 שאינו מכיר חסרונו, והשיני – אפ' מכיר אינו
 P טורח להשיג הטוב. { מועטים יש בעולם (המ')
 המכירים האמת. יש שאין בו חכמה להכיר,
 וכמו שאין הקטיע בשתי רגליו יכול לעלות על
 הסולם – כך לא יוכל לעלות במדרגות החכמה
 P 45 מי שאין בו תבונה. יש שהוא חכם, ונטבע
 בתאות העולם מנעוריו, עד שישים כל חכמתו
- [[2]א308]
- להשיג תאותו, ולעשות רצון יצרו הרע. (והו')
 והורגל מנעוריו במעשים הרעים, עד שהם
 קבועים בנפשו, ולזה קשה מאד להמלט (מ')
 P *חסר בארוך מפח יקוש רשת העוונות. ויש אדם*
 5 שיש בו חכמה להכיר, וגם חפץ לילך בדרכים
 הטובים, אך לא היה אצל החכמים לשמוע (מ')
 מהם הטוב, ומתוך כך הולך במחשכים. והוא
 דומה לאדם שיש לו מטמון בביתו, ואינו יודע
 P המטמון, ומוכר הבית לאחר. צריך אתה
 10 לדעת שהאדם ברוב מידותיו, זו משונ' מזו, וכל
 +דעת מידה ומידה מטרפת את האדם: זו מושכתו
 לכאן, וזו מושכתו לכאן. והיצר מסית האדם
 P *צ"ל: בלבו? לבו* ליקח הרע שבכל מידה ומידה. והוא דומה
 לאדם שהולך במדבר, שפוגעים בו דובים ואריות
 15 וזאבים, ועוד הרבה מינים משחיתים, וכולן מקיפי'
 אותו, וצריך זה לפתוח עיניו להלחם נגד (המש')
 המשחיתים. ואם יעלים עיניו רגע אחד – יטרפו'
 P *צ"ל: המשחיתות, וחסר בארוך האלה. כך האדם: מידות הרעות המשחיתות*
 מקיפות את לבו, כגון הגאווה והתאוה והשנאה
 20 והקנאה, ואם יעלם עיניו רגע אחד – יקלקל (המי')
 המידות הרעות. ועל זה אמר דוד: "שויתי י"י נגדי
 תמיד" – {איני מתרשל אפי רגע אחד, ולעולם יראת
 P ה' על פני בכל רגע.} וצריך אתה לדעת (שהא')
 שהאדם בלא מלמד – *כבהמה, אך לבו דומה
 *צ"ל: ביד 25 ללוח שהוא מוכן לכתוב עליו. אם זה הלוח בד'
 כסיל – ישרט עליו שריטות והבלים, עד שיתקלקל
 {הלוח. אבל החכם כותב על הלוח} חובותיו, וסדר
 ענייניו, ומגיע בזה לתועלת גדולה כך [לב האדם]:
 השוטים יכתבו על לוח לבם חקקי [א? הבל ואון],
 30 מחשבת הבל וריק. והמשכלים יכתבו על לוח
 לבם מכתב האלהים, שהוא יסוד התורה והמצות,
 וחכמת תיקון* המידות, עד אשר יזהירו (נפש')
 נפשותם כזוהר הרקיע. ועל זה אמר שלמה: (כ')
- בנדפס: וחכמת המדות. כת"י: והחכמות והמדות

P צ"ל: לוח לבך. דילוג מעמ' ז עד סוף ההקדמה.

"כתבם על לוחם*לב."

על הגאווה הן

35 הוזהרנו בתורה, כדכתי: "השמר
לך פן תשכח את י"י אלהיך", וגו', וכת'י: "ורום לבבך
ושכחת את ה' אלהיך, ואמרת בלבבך כוחי (ועו)
ועוצם ידי עשה לי את כל החייל הזה", וכת'יב:
"וזכרת את ה' אלהיך, כי הוא נותן לך כח לעשות
40 חיל". צריך אדם ליזהר שלא יתגאה בגופו,
ולא בשערו, ולא בראשו, ולא בגרונו, ולא בריח אפו,
ולא במאכלו, ולא בידיו, ולא ברגליו, ולא במלבושיו,
ולא בדבריו, ולא בפסיעותיו – בכל אלה יזקדק (ש')
שלא יתגאה. ויזהר מאד – גם כשהוא נזהר
45 שלא יתגאה ולא בדבריו – יזהר מאד מאד שלא
יתגאה בלבו, שנ': "תועבת ה' כל גבה לב" – אפי' אם

P

[308ב(1)]

אין לו גבהות אלא בלב בלבד, נקרא "תועבת י"י". &

תבין הרעות **ועתה** הנגררות אחר (הג)
הגאווה: האחת רדיפת הכבוד,

עמ' י.

השניה מחלוקת כמו קרח, השלישית שנא' [ה],
5 הרביעית קנאה, החמישית שכחת ה'. כי
כל זמן שצריך האדם לקשוט עצמו ולהתפא' –
אין לו פנאי לזכור אחריתו. והמתקשט (עצמ')

עמ' יא.

עצמו קרוב לזימה. השישית הגאווה מביאה
לידי תאוה, שיתאוה למאכלים טובים ולבגדי'
10 נאים, ולבנות פלטירין נאים; ואולי אין יד הגאווה
משגת, ויבא לידי גניבה וגזילה. שמא יאמר
האדם: הואיל והגאווה היא מידה רעה כל כך –
אפרוש ממנה ביותר, עד שלא יאכל בשר,
ולא ישתה יין, ולא ישא אשה, ולא ילבש (מלב)
15 מלבוש נאה, אלא מלבושים קרועים מלוכלכים,
על זה נאמר: "אל תהא צדיק הרבה, ואל (תתח')
תתחכם יותר, למה תשומם". דרך ישר
לאדם – שיהיה נקי בכל ענייניו, כי הנקיות היא
תפארת של מעשים טובים, ולובש מלבושים
20 בינוניים: העשיר לפי עושרו, והעני לפי עוניו.
ולא יהיו מתוקנים כבגדי גסי הרוח, ולא יהיה
על בגדיו כתמים של שמן ושומן, ולא שום
טינופת. גם מאכלו יהיה נקי, והכלים אשר
הוא משתמש יהיו נקיים, גם שולחנו יהיה
25 נקי, ומיטתו יהא נקייה, גם גופו יהיה נקי.
ויזהר לרחוץ פניו ורגליו, ולפעמים כל גופו.

כללו של דבר: כל ענייניו יהיו נקיים. וכל (המתו)
המתכוין בזה לשם שמים – שכרו גדול מאד.

בעל['] הגאווה **דרך** לבזות כל האדם בפיהם
30 ובלבם, והם משבחים עצמן, (ומחז'
ומחזיקים בליבם כל אדם קטן מהם, ומחזיקי'
טובה לעצמן: כשעושים מצוה קטנה (???)
מחשבים אותה דבר גדול. ומתוך שהם (מחש')
מחשבין שהם גדולים, הם מתביישין לשאול
35 דברי תורה משום אדם, ויתביישו להודות על (&)
האמת. ולא יחושו על כבוד שמים, רק שיוודו
להם העולם שהם טובים וחכמים, בזה יש להם
דיי. ואילו המתגאים – תמיד הם שמחים
במכשול חבריהן [ובמיעוט ידיעתם], גם הם
40 מתכבדים בקלון חבריהן. וכל אלו הן מידות
רעות: המתפאר בחכמתו ובמעשיו הטובים –
הוא מפסיד שכרו, כל שכן מי שמתפאר (בח)
בחכמה ובמעשים שאין בו, שזו היא מידה
רעה שאין דוגמתו. " ודע שאנחנו מחוייב'
45 שיהיו כל מעשינו לשם שמים בגלוי ובסתר,
וכל מצוה שיעשה האדם, גם כל מעשה

עמ' יב סוף.

P

[308ב(2)]. סופי השורות בטור זה אינם ברורים, ורק הערתי על הקשים שבהם במקומם.

שיעשה – יהיה כוונתו להגיע רצון הבורא (ל)
לבד. ולא יקנה רצון בני אדם, אלא כדי להגיע
אל רצון האלהים יתברך וית'. ולא יחפוץ לקבל
שכח* על מעשיו הטובים או לקבל כבוד, רק (לכ)
5 לכבוד האלהים. ויעשה כל מעשיו לשם האלהים
המשקיף על הלב, שנ': "ני י"י חוקר לב" וכתיב: (הנ')
"נסתרות לי"י אלהינו". לכן ידע הגאווה* אם לא יזהר**
*צ"ל: הגאווה ע"פ הארוך (וכנראה יש סימן מחיקה מעל לוי"ו, או אולי: בעל הגאווה) **מחוק אבל כנראה: יזהר
בחכמה ובזריזות להנצל מן הגאווה, אע"פ שיש
בידו תורה ומעשים טובים – עונשו מרובה מאד.
10 כי היצר הרע יארב לאדם, ומלמד לאדם טענות
ורמיות להביאו לידי גאווה. כי היצר הוא צפון
בלב האדם, ובכל שעה חושב להפילו. ואינו (דו)
דומה לשאר אויבים, כי כל אויב שיהיה לך –
אם תנצח אותו ג' פעם או ד יסתלק ממך. אבל*
15 היצר לא ירפך ולא יעזבך¹. אם תנצחהו מאה
פעם – אפילו הכי לא יניחך. ועל זה אמרו: אל תאמין

צ"ל: שכר

*מחוק

¹ כאן דוגמה לשינוי נוסח אמיתי, ולא שינוי שבא אך ורק לשם קיצור. אבל אי אפשר לדעת אם השינוי נובע מהמקור או שהוא קישוט לשינוי של המקצר. ואעיר פה ושם על שינויים דומים.

בעצמך עד יום מותך. כי כל ימיך יארוך לך,
ואם ינצחך בקל שבקלות – סוף שינצחך בחמור

עמ' יג סוף.

עמ' יד התחלה.

שבחמורות. תו
של היצר הוא מי

21 של האדם, ומגביהו, וממתיק לו הגאווה ושאר
מידות רעות. {ומשכח מלב האדם עונש של

גהינם, ומעביר ממנו מוראו ופחדו של [השם?]
הגדול, ומשכח מלבו יום המיתה, ומביא (בטחון)

25 בטחון בלבו שיחיה ימים רבים, ואמ' לאדם:
אפ' אם תעשה עבירה פלוני, עדיין תוכל

לתקן טרם תמות. ורבים [?] עניינים כאילו גורם [?]
היצר לאדם, עד שלא יתכונן לאחריתו, (ויש)

וישים כל כוונתו על זה העולם הכלה (והאדם?). {
30 ואם יש אדם שהוא כשר במעשי [ם], (ומת)

ומתרחק מעבירות בכל יכולתו, ל? צ?

בו? היצר הרע לבלבלו, וכך יאמר לך היצר:

כבר הגעת למעלת חסידים, וראוי לך (להת)

להתרצות ולהשתדל כדי למצא בעיני (הע)

35 העולם חן, ולהחניף להם, ולגלות להם חכמתך

וצדקתך כדי שיאהבוך. ויביא לך [ראיות*]:

כל מי שרוח הבריאות נוח [ה] הימנו – רוח המקום

נוח [ה] הימנו. וכל זה שקר וכזב, כי יש בני (א)

אדם אשר העולם אוהבים אותם, [והבורא?]

40 שונאם. אלא פ'! שכל מי שרוח הבריאות נוח [ה]

הימנו – לא משום שהחניף להם, אלא משום (?)

מעשים הטובים שעושה אוהבים אות [ו] (?) – זה (?)

סימן גדול שהמקום אוהב אותו. אחר כך

יסיתך לגלות חסידותיך, כדי שישמש אחר [ים]

45 ויעשו כמודך – כל זה בלבול היצר, רק לחביריו (?)

יכול לגלות, כדי שיעשו, *וגם בזה אל יהנה (?)

לבו*.

*על פי הארוך

P עמ' יד "אחר כך"

*ארוך: ואפילו בפני אלו לא יהנה בלבו.

[309א(1)] הרבה מאד מלים מחוקות (במיוחד בראשי השורות), ורק הערתי על הקשים שבהן.

יכבדוך בני אדם – היצר יסיתך, ויאמר
לך: כמה אתה **אם** חשוב שהעולם מכבדיך

אותך. אם תעשה שום מצוה – היצר יסיתך

לעולם להתגאות. וזה חולי (?) גדול מן היצר

5 ש? מייעין שלא? ביראת (?) ה'. כי יאמר

לאדם: למה תשנה מעשיך משאר בני אדם?

והלא פלוני ופלוני עושים כך, ומה שיהיה להם

[יהיה?] גם לך! אם [ש??] לומר היינו מגביה לב (ה')

[האדם?] ללמוד [הרבה?] ויאמר לאדם: מה מועיל (ה)
10 [המעט?] ובזה [[גורם?] שיעשה [הכילות?] [הכילות?]

משכח הכל. " תעב שאתה עומד (בתפיל)

[בתפילה?] הנה [היצר] יכנים במחשבותיך (מחש)

מחשבות [א????ת] כדי לבלבל תפילתך.

פעמים שהיצר מייעץ לאדם לעשות מצוה

15 כדי להביאו לידי עבירה. כיצד? אם האדם קיבל

עליו ללמוד בקביעות, אז היצר מייעץ לעשות

מצוה כדי שי[בטל?] תלמודו. ו[????] הפסידו (מר')

[מרובו?] משכרו. כללו של דבר: [?] ל בעיני יצר

הרע [??] לם [??] ל[??] את האיש ממעשה הטוב

20 [????] [??] מי [????] [????] לש[??] וו[??] ומ[????] לו (ו?)

ו[היאך?] לו [????] [האדם?] ומייעץ לו [עצוה?]

[????] [????] [ב?] אדם לטובתו. וכוונתו כדי (לה?)

ל[הפילו?] ול[????] [????] לב האדם ללמוד (ולעש)

ולעשות [מה?] [שא?מר?] [?] מה שיוכל לקבל (ומ')

25 ומע[??] לו [????] ות בלבו לעשות [דבר?] גדול

וכש[????] ה שלא יוכל לעשות הדבר כל כך כמו

ש[????] [????] [????] [תאותו?] לעשות המעט

שיש לו [יכולת] לעשות. תעב אשר

[?] עשה מעשה הטוב – תבחן בעצמך ממי (א)

30 [אתה] מקוה הגמול: אם מן * הוא שלם, ואם (מא)

מאחרים – אינו שלם. גם תבחן אם זה המעשה

אשר תעשה לפני העולם, אם הייתה עושהו

ביחיד בחדרי חדרים בזה הענין, כאשר אתה

עושה לפני רבים. ואם יתברר לך זה, אז (מע')

35 מעשך שלם. כל מה שסיפרנו מעניין זה

יצר הרע אינו כי אם טיפה בים נגד (מ)מה

שהוא חייב להזהר ולשמור עצמו ממנו. כי

בכל מעשה ובכל מידה [י] בא היצר לקלקל (הע')

העניין. ואנחנו פתחנו פתח ליראת השם,

40 להודיע להם עניין היצר. כי יש כמה בני אדם

ההולכים בתומם, ואינם נותני' לב על קלקול היצר.

והמשכילים יסלקו יצר הרע מקרבם, ויזהירו

נפשותם כזוהר הרקיע. א'ע'פ' שהגברות[?]

מידה רעה, אך לעניין שבח והודאה מותר,

בתפילת חכמים: מודה אני לפניך ששמת חלקי

מיושבי בית המדרש, ולא נתת חלקי מיושבי

[309א(2)] (הרבה יותר ברור מהעמוד הקודם)

קרנות. וכן: "אשרינו מה טוב חלקינו". ועל זה

טז 17.

*חסרה מלה.

P

P

[נאמר]: "ויגבה לבי בדרכי י"י". ונ': "בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי", ונ': "התהללו בשם קדשו". כל זה העניין אוהב את השם, ושמח 5 בשם שקרביהו לעבודתו, לא שיהא שמח בדרך גאות לעניין עולם זה. אך לעולם יגבה נפשו למעלה, ויתרעם על נפשו תמיד במה שמקצר מעבודת הבורא. **מג** הגאווה טובה נגד הרשעים להוכיחם ולהכלימם.

10 ואסור להכני(י)ע להם, כמו מרדכי להמן. ויצו על הטוב, ויזהר על הרע כפי יכולתו. הגאווה מבי' את האדם לידי שפלות, שנ' גאות אדם תשפילנו.

+מן(?) בגליון (אולי "ויזהר מן הרע") P טז 25.

P יז 19.

בעת אשר יראה האדם אשר הגאווה (מתגב) מתגברת בלבו, צריך לחשוב דברים המבהילים 15 את לבו: שבא מטיפה סרוחה, וישוב לעפר, ויתן דין וחשבון לפני ה"ק. ויחשוב כמה גאים (שנ') שנתגאו ועברו מן העולם (ונת) ונשתכחו (כ') כלא היו, ומה הועילם גאותם? גדר להתרחק מן הגאווה ומשאר מידות רעות: הרוצה (לע') 20 לעקור הגסות מלבו מכל וכל – לא יוכל לעשות זה במחשבה לבד, אלא מתחילה צריך להתרחק מן הגבהות עד קצה האחרון. כיצד? אדם שהיה רגיל להתלבש בגדים נאים, והיה רגיל (ב') לדבר דברי גאווה – אין לו תקנה לעקור כל הגאווה 25 מלבו עד שינהג עצמו בביזיון: ישב למטה מן הכל, ולא ילבש בגדים אלא בגדים גרועים(?).

P יז 24.

וירבה בשתיקה מאד מאד. וכן ינהג עצמו ימים רבים, ובזה העניין יעקור מלבו ????. ואחר כך ירגיל עצמו לדבר בענוה, וכן מי (ש) 30 שהוא תחילה ינהג עצמו ימים רבים ??? העניין שלא ירגיש שום דבר. ואפ' אם ??? ויקללוהו – לא יחוש, וישתוק. ויעשה כך זמן (מ') מרובה, שיעקר ה???? מלבו, ואז יחזור לדרך הבינוני. ועל דרך זה יעשה בשאר מידו' 35 רעות: מתחילה מתרחק מדיעה הרעה עד שלא יכול להתרחק יותר, וינהג בה זמן (מר') מרובה, ואז יחזור ויתפוש דרך הבינוניים. אבל לתפוש מתחילה דרך הבינוני – אי אפשר זה. וכל אדם אשר דעתו נמשך לעבודת הבורא, 40 וליקח הטוב שבכל מידה – ישים זה הדרך לפניו ולפני חבריו, ועל זה נאמר: "ושם דרך – אראנו בישע אלהים"

שער הענוה

היא שורש העבוד'. השער מתחיל יט 4-5.

ומעשה הענו הוא

45 מקובל לפני שהם, שני: "ולענוים יתן חן". ומי (ש') יט 14 שיש לו חן בעיני חבירו – הוא נותן לו שאלתו

[309ב(1)] "שורש הענוה", "הראשון". ברור מאד.

ובקשתו. גם משה רבי' ע"ה נשתבח במידת

ענוה, שני': "והאיש משה עניו מאד". ומה P יט 19.

היא הענוה? היא הכניע ושפלות הנפש, וחושב עצמו כאין, להיות נבזה בעיניו, וצנוע, ושפל

5 רוח, ורך

הלבב, ורוח נשברה. "

נגד הבורא – **שורש הענוה** שיחשו' P יט 21.

מעשיו בעודו

שלו ושקט, ובריא ועשיר, אשר הבורא הטיב

עמו טובה מחסדו, ושהוא אינו ראוי לאותו

10 הטובה. וכן יחשוב שענו אפי על המעט (שי')

שיש לו – אינו ראוי לאותו מעט. ויראה (בע')

בעולם שיש יותר עניים ממנו, כי כל אדם

ימצא לעולם נבזים ושפלים ומדוכים יותר

ממנו. ויחשוב גדולות* האל, ורוממו ותפארתו, צ"ל: גדולת?

15 ויחשוב: מה אני? הלא אני בריה שפלה מאד,

ואני עומד בעולם השפל והכלה. ויחשוב: כל מה

שאוכל לעשות מעשים טובים, אינם כי אם

כמו טיפה בים נגד מה שאני חייב לעשות.

ועשה כל מעשיו לא לשם כבוד, ולא להחניף,

20 ולא לשום הנאה, אך יעשה הכל לשמו הגדול.

ובכל יכולתו יתרחק מן הכבוד, ואם מספרים

עליו לעז – יודה לבוראו על אשר נודע לעולם

מעט מחרפתו. ויתנהג בענוה במשא ובמתן

על* בני אדם בעניין הממון, לעשות לפנים משור צ"ל: עם

25 שהם תחתיו, כגון לבני ביתו, ולמשרתיו, ולאותם

העניים שמתפרנסין, והוא אינו צריך להם,

ואינו ירא צהם. והכנע ליתומים, ולא למנות,

ולגרים, וסובל טרחתם ומשאם, ושומע חרפתו

30 ואינו משיב מחמת גודל עונותיו – זו היא (עי')

עיקר הענוה. עוד יש ענוה, כגון הכנע לפני

רבותיו ולפני הצדיקים, וחושב בלבו: אילו הן

עבדי השם – אשפיל עצמי לפניהם, ואכבדם.

גם יחשוב: אכניע לפני החכמים, כדי שיקרבוני

35 וילמדוני, ויוכיחוני, ויורוני דרכי השם. ויהיה

ע(י)ניו לפני תלמידיו, לפרש בנחת ובסבר פנים
 לגדול ולקטון כפי עניינו, ויהיה ע(י)ניו לשאל
 מקטנים וללמוד מהם מה שאינו יודע.
 ה"ענוה" נ"כרת" ב"אדם" ב"ששה" ד"ברים"

40 בחוזק כעסו **הראשון** על מי שביזהו
 מאד, ויש לו כח להנקם, ומוחל
 מחמת ענוה " השיני כשיש לו הפסד גדול
 או שימותו בניו ואוהביו, ושותק ומצדיק עליו
 הדין " השלישי אם ישמע שהעולם משבח'
 45 אותו על חכמתו ועל מעשיו הטובים שלא (ישמ)
 ישמח בלבו על השבח ההוא. ואם ספרו עליו

[309ב(2)] "מי", "כתר החכמה"

מעשים רעים, אם אמת הדבר – לא יחפש (א)
 אמתלאות לנקות עצמו, אך יוסיף שפלות לפני
 המקום, וי[ו]דה על אשר גילה לו מעט מחרפתו
 כדי לייסרו. ואם ספרו עליו שקר – אל יכלים
 5 המספר, ולא יכעוס עמו. כללו של דבר: יהיה (ש)
 שוה לו השבח והגנאי. ואין נקרא עניו אלא
 שומע חרפתו ושותק. " הרביעי אם (הטי)
 מטיב לו בעושר ובבנים, ונתן לו חכמה יתירה –
 יוסיף ענוה ושפלות לפני המקום, ויכבד בני אדם,
 10 ויטיב להם יותר מבתחילה, ולא * על שום אדם
 מחמ' עושרו, ולא יעשה הזיק בממונו לשום [אדם?],
 ולא ישים חכמתו על [ה]בלי עולם זה, ולא יתחכם
 [להריח?]. לשום אדם. החמישי כגון שהוא
 עושה רע לאדם אחר, במעשה או בדברים, (וה)
 15 והולך מעצמו ומפייסו, א"ע"פ שהוא אינו (נה)
 נהנה מאותו אדם, ואינו ריך לו לשום דבר,
 ואינו ירא ממנו, אלא מחמ' ענוה הולך ומפייסו.
 השישי שיתנהג במענה רק ובקול נמוך, ולא
 יתעסק בנוי המלבושים, כמו שנ': "ועתה הורד
 20 עדיך מעליך". ראה מה נאמר בענוים: "דרך [ענוי?]
 במשפט, וילמד ענוים דרכו". ונאמ': "עקב ענוה
 יראת השם". והשכינה שורה עליו, שנ': "אשכון
 את דכא ושפל רוח", ונ': "הקיצו [ר] שוכני עפר" –
 מי שנעשה שכן לעפר בחייו. וכתל': "רם השם
 25 ושפל יראה". מי שמשים לבו [כבשר?]. תפלתו
 נשפמעת, דכתיב: "יבא כל בשר להשתחות", ונ':
 "זבחי אלהים רוח נשברה". וכתל': "לב נשבר ו[ ]
 אלהים לא תבזה". העניו שמח בחלקו, הן [רב?]

*חסרה מילה ("יכעס")

הן מעט. מידת הענוה לדון כל האדם לכף זכות, 30 ולהחזיק כל אדם יותר טוב ממנו, הן זקן הן ... , הן עני הן עשיר, הן חכם הן טיפש – כולם הם בעיניו טובים ממנו. מומי הענו הם נשכחים, כי העולם רוצים לכבדו, וגם עוזריו רבים.

שהוא נבזה ביניו **מי** – הוא גדול ונכבד (בע) 35 בעיני העולם. אך לא יהיה עניו לפני (הר)

הרשעים במילי דשמיא, אלא יוכיחם. יש (ענ) ענוה רעה מאד, כגון אילו ההולכים בענוה במלבושיהם כדי (למראות) [לרמאות] * העולם [+ולמראות] לפני העולם שהם חסידים ופרושים, ובסתר עושים רעה, 40 ומחניפים למי שאין להחניף. וזאת הענוה היא יותר רעה מן הגאוה. "

היא הענוה. **כתר החכמה** איזהו מי (ש) וישפיל ורך. עולם הבא [נכרנו?] ביו"ד & 45 שהיא האות הקטנה, עבור שהעניים זוכים לבא שם. אות ראשונה של השם של ד' אותו <ת>

[310א(1)] שער הבושת

היא יו"ד, להודיע שהוא שוכן בעניים, ומחד <ש> להם תשועה, כדכתי': "יפאר ענוים בישועה".

אמרו חכמים: **שער הבושת**

הבושת הוא (הש)

5 השכל, והשכל הוא הבושת. וראוי אדם (להנ') להנהיג עצמו במידת הבושת, כי הבושת היא גדר גדול לפני כל העבירות. כי רוב העולם נמנעים מכמה עבירות מחמ' הבושת, (ומ') ומתוך שלא לשמה בא לשמה. אך מעלה (הע') 10 העליונה במידת הבושת להתבייש לפני השם, כענין שנ': "ואמרה אלהי בושתי ונכלמתי, להרי אלהי פני אליך. וצריך אדם לדעת: אע"פ שהבורא נעלם מעיני כל חי – הוא נמצא בלבבות, ונגלה במחשבות. וישיג את מדריגת 15 הבושת הבתבודדו לחשוב בגדולת השם, (ובז') ובזוכרו תמיד כי השם רואה מעשיו, וצופה מחשבותיו. ובזה צריך האדם להזהר, כי השם רואה מעשיו כשהוא עוזב העבירות, שלא & יעזבם מחמ' הבושת, אלא יחשוב שיעזבם

20 לכבוד האל ברוך הוא, ולפניו יתבייש. אמרו חכמים: "כל העושה דבר ומתבייש מוחלין בו, ומוחלין לו על כל עונותיו. ועוד אמרו: בושתי פנים לגן עדן. יזהר שלא יחשוב או יעשה דבר שיהיה בסתר אם היה מתבייש אם יהיה 25 נודע בעולם. לעולם לא ימנע שום מצוה עבור בושתי, כגון מצוה שלא ינהגו העולם לעשותה ומשחקים את הנזהר בה. ולא יתבייש משום אדם בעשותה המצוה. גם אם נהגו אנשי העיר להסתכל בנשים, ומ(ת)ביישן, (ומ&) 30 ומתלוצצין במי שנמנע – יסבול ה... הבושתי ולא יסתכל בהם. ולא יתבייש לשאל דבר תורה שאינו יודע, כי זה הבושתי אינו טוב. ועל זה אמרו חכמים: לא הביישן למד. חסיד נקרא על שם הבושתי, כי תרגו' של "חסידה" – "חיוורתא". 35 וכתל': "לא עתה פניו יחוררו". ותרגו' של "חרפה היא לנו" – "הוי חיסודה". וכל זה למה? כי החסיד צריך לסבול בושתי כדי לקיים התורה.

וצריך להעביר הבושתי מעל פניו במקום (המ') המצוה, ואז יקרא "חסיד", ובזה יגיע לנבואה, כדכתי: "אז דיברת בחזון חסידיך". ויגיע (בבו') בבושתי ליראת השם: "למען <תהיה> <ת>" <ראתו על פניכ" – ויאזו היא יראה הניכרת על הפנים? הוי אומר (היד?) היא הבושתי. ויזהר מאד שלא לבייש שום אדם, ואפי' במקום תוכח אמרה תורה: "לא תשא עליו חטא". כללו של דבר: לא (יע')

[310א(2)] שער העזות, שער האהבה

יעשה שום אדם לחבירו שיתבייש בו, זולתי (לה') להוכיחו אם לא קיבל בנחת ובסתר, שאז צריך לביישו ולהכלימו, להחזירו למוטב. אמרו חכמים: המידה הזאת [הינו?] [מעללי?] הנפש היקר', <ה?> 5 והיא לעומת השלמת הגוף. ומי שמתבייש (מ) – מעלתו מתגדל. ואתה תתבונן ותבחין. "

היא מידה גרוע **שער העזות** ברוב פעולותיה, ונקרא רשע, כדכתי': "העז איש רשע", וכתל': "כזונה מעיזה 10 פניה, ותאמר לו". ואמר' חכמים: עז פנים לגהינם. וזאת היא רעה מאד: אם מעיז פניו נגד מוכיח, או אם הוא מעיז פניו וכופר בפיקדון או במלוה.

אבל זאת המידה היא טובה מאד בעזרת (&')
 התורה, להעזיז פניו נגד הרשעים, ולהקשות
 15 עורף לנגדם, שלא להודות על שקרהים (ותוע'
 ותועבותיהן. וצריך להעז פניו לשאל מה
 שאינו יודע, וצריך להעז פניו נגד בני אדם
 להוכיחם. וצריך להרחיק זאת המישה ברובי (&)
 20 מקומות.

כל האהבות   **שער האהבה**   [שיאהב]
 האדם – הכל   יאהבם

לשם שמים: אהבת בנים תהיה על דרך זה:
 להזריך בניו בדרכי הצדק, וללמדם לעשות
 25 משפט וצדקה, כדכתי': "והודעתם לבניך", ושנ':
 "ושננתם לבניך". ונ' באברהם: "כי ידעתיו למען (א)
 אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו". אבל לא
 יאהב אותם עד שלא ייסור אותם, ויניחם
 לילך בשרירות לבם. ויאהב ממונו למען שלא
 30 יצטרך לחמוד משל אחרים, ולא יצטרך לגנוב
 ולגזול, ושלא יצטרך לקבל צדקה. אך לשמו
 יפרש אחרים, וילבש אחרים העניים, ויאכילם,
 ויחזיק בממונו ירא(ה)[ת] השם. וגם מחמ עושרו
 יפנה עצמו מעסקי הבלי העולם הזה, ויקבע
 35 עיתים לתורה, הואיל ויש ספק בידו. ולא יבטח
 ברוב חילו להתגאות, אך יקנה בממונו הכלה
 חיי העולם הבא. " ויאהב אשתו עבור
 שהיא מצילתו מן החטא, ומרחקתו מן הניאוף,
 ועל ידה מקיים פריה ורביה. והיא מגדלת את
 בניו, והיא עובד' אותו, ומתוך כך הוא פנוי (&)
 לעסוק בתורה. " ויאהב אביו ואמו עבור
 שגדלוהו, וטורחו, ולמדוהו דרכי השם, ויקיים
 בהם מצות כיבוד. ויאהב קרוביו מפני שהם
 עוזרים לו לעבודת הבורא ב"ה. אז הוא יעזו[ר?]
 להם ללמדם, וזכותם עומד לו, כעניין שמצינו
 בלוט, שניצל בזכות אברהם. ויאהב ריעיו

[1310ב(1)] המשך שער האהבה (טור זה בכתב גדול וברור ורווח בין השורות; רק 29 שורות)

וחביריו ושאר כל ישר' לקיים מה שנאמ':
 "ואהבת לריעיך כמוך". וזהו כלל גדול (בת)
 בתורה. ויתנהג עם חביריו שיאהבוהו (כו')
 כולם. וזהו הדרך למצא חן בעיני כל אדם:
 5 שיטרח עבור כל אדם, עני ועשיר. ויהיה
 [משלך?] וותרן, ולא יחוש על דבר מועד

נגד בני אדם. ויהיו דבריו בנחת עם בני אדם, ויעביר על מידותיו, ויעשה לעולם לפני משורת הדין. ואל יבייש שום אדם. 10 ולא ידבר רעה על בני אדם, ולא יקבל לשון הרע, ולא יספר לשון הרע ולא סוד. וידון (&) כל אדם לכף זכות במקום שאפשר, ויקבל כל אדם בסבר פנים יפות. ואהבת ימי חייו יאהב על דרך זה: שיקנה בימיו הקצרים 15 עולם שהוא עולם* ארוך. אבל לא יאהב (חיו) חיותו כדי שיהנה בימי חיי [הבלו]. וימאס בחיים שהם כנגד הבורא. ותמיד יהיה לבו נכון למסור עצמו על קידוש השם בכל המצות, קלות כבחמורות. 20 עיקר אהבת חיותו יהיה שישתוקק (להג') להגיע לעבודת השם, לאהבתו וליראתו. ולא יאהב כל חיותו עבור (עשן) [עניין] אחר. אהבת הכבוד היא רעה מאד, ואם [א]דם מתרחק שלא ליהנות מאחרים, ומתרחק 25 מן הכבוד – אז יהיו כל מעשיו טובים, כי אילו השנים מקלקלים כל מעשה האדם. ולפעמים יש מצוה ברדיפת הכבוד, אם עושין כדי שיהיו דבריו נשמעין להוכיח בני אדם, כי דברי הנבזה [מבוזים?].

P

*אולי מיותר.

[10ב3(2)] המשך שער האהבה (טור זה בכתב קטן אבל ברור, ויש בו 50 שורות)

ואהבת התענוגים כגון אכילה ושתייה – הכל יכוין (ש) שיעשה כדי לחזק גופו לעסוק בתורה ובמצות. ולא ולא ואכל דבר המתוקים ורעים לגוף, אלא יאכל דבר הברי, א"ע"פ שהוא מר. ובכל תענוגיו יכוין כדי שתהא נפשו 5 ישרה, לדעת את השם. כי אי אפשר שיבין בתורה (וה) והוא חולה, או אחד מאבריו כואב. ויזהר שלא ימלא כריסו, עד שיהא גופו כבד עליו כמשאוי. וכן בכל (התע) התענוגים, כגון המנוח וה(י) שינה – בכל יכוין להברות (גו') גופו, כדי שיוכל להתחזק בעבודת השם. כי מי שאינו 10 ישן כל (כ) צורכו – יתבלבל בדעתו ובגופו*. וכן במשא ומתן – שלא יכוין [אלא] כדי שיתפרנס ויוכל לעבוד [הבורא?]. כללו של דבר: בכל [נדנדוד?] אבריו – בהילוכו בשבתו (ובק) ובקומו – בכל יכוין לשם שמים. ועל זה אמר שלמה: "בכל דרכיך דעהו". ויעזוב אדם כל האהבות וידבק 15 בעבודת הבורא ית, כי אותה האהבה היא תכלית התכונות* וסוף כל המעלות, והיא נדבת הנפשות מאנשי החסידים והנביאים והפרושים סופם, אין

*?

*אולי: התבוננות?

למעלה ממנה. ומה היא האהבה? היא תאורת (הנ') הנפש ונטותה אל הבורא להדבק באואו העליון. 20 והנפש הזאת היא מקור הדעת, והיא טהורה וזכה, והבורא ב"ה קשרה בגוף אשר חשקו רב, לנסותה אם היא תלך בדרכי השם. ומפני שהאדם מלובש בגוף – אין כח בנשמה לחשוב אחר בוראה, כי (מעו) מעורבת היא בתאורת הגוף, אחר אכילה ושתייה [ועירוני?] עולם זה, עולם שהוא שוא ושקר, לאסוף הון, אין כח בנשמה לחשוב אחר הבורא, כי היא (מ) מלובשת בהבלי שוא. ואחרי שתרגיש הנפש שיש בה תועלת לעצמה בלי שיתוף הגוף, היא תתאור לבקש מנוחה ממדוה הגוף. וכשתתרפ 30 הנפש מתחלואי * – אז יהיה לה אור בעצמה, וכח (בנ) צריך להוסיף "הגוף" בנפשה. וכיצד היא האהבה שיאהב את השם? אהבה גדולה יתירה רבה מאד, עד שתהא נפשו קשורה בשמחה. ואותה השמחה מברחת מעל לבבו נעימות הגוף ותענוג העולם. ואותה השמחה 35 עזה, ומתגברת על לבבו, וכל ההנאות שבעולם הם כאין כנגד תגבורת תוקף שמחה אהבת השם. וכל חיבת שעשוע ילדיו – כלא היו כנגד שעשוע לב האוהב את השם בלבבו. ובכל ..... לעשות רצון הבורא, ולזכות הרבים, ולעשות קידוש (ולמ) 40 ולמסור עצמו באהבת השם. זהו יראת השם, שלא תעבור על מה שכתוב בתורה. [והאהב?] כגון פנחס שמסר עצמו בשביל הבורא, ואברהם אמר: "הרימותי את ידי אם מחוט ועד שרוך (&נ) נעל", ואלישע שלא רצה ליקח מנעמן. ומלבטל (ד) 45 דברי תורה בשביל תענוגים ושעש[ו]ע ילדיו [וחיב?]. ראיית נשים, ודיבור, וגם לעזוב טיולים. ומנעים זמירות כדי למלאות לבבו שמחה באהבת השם. העובד מאהבה – עוסק בתורה ובמצות, והולך בנתיבות החכמה הראויה – מיד יעשה כל (המצו) 50 המצות מאהבה.

[11א(1)] השמך שער האהבה, שער השנאה. הרבה מלים מחוקות בטור זה.

יאהב את ה' יאהבהו אהבה גדולה, לא מפני יראת (יראת) הרעה, ולא כדי לירש הטובה, אלא עושה האמת מפני שהוא אמת, וסוף הטובה 5 לבא. ומעלה זו – מעלה גדולה עד מאד " ואין כל חכם זוכה לה. והיא מעלת (מאב) מאב[ר] הם אבינו, שקראו ל... "אוהבי". דבר

ידוע .... שאין אהבת הק נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי.
 10 ..... שבעולם ... ממנה, כמו שציו ו[אמר?]: "בכל לבבך ובכל נפשך". ונמצא שוגה [בה?] .... [כדי?] כאילו הוא חולה מאהבה שאין דעתו פנ[וי]ה מאותה אהבה שהוא שוג [בה] .... [בין?] כשבתו בין בקומו בין בשע' 15 שה[ו]א [אוכל?] [ושותה?] [יותר?] [מזה?] תהיה .... [אוהבו?] והוא ששלמה או' דרך משל: "כי חולת אהבה אני". וכל שיר השי[ר]י[ם] משל הוא לעניין זה. בשעה שית[ב...]. [האדם?] במעשיו וברואיו הנפלאי' 20 [הגדולים?] [ויראה?] מהם חכמתו שאין לה* ערך ולא [..]. ... הוא אוהב ומשמח (ומת) ומתפא[?] ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד: "צמאה נפשי ל... וכשתחשב לדברים אילו מיד נ[?] פע ל..... וי[פ]חד וידע שהוא בריא[ה] [קטנה] [שפלה], [עומד] בדעת קלה, [מעוטה] לפני ת[מ]ים דיעות, כמו שאמר דוד: "כי ארא שמיד מעשה אצבעותיך", וסמיד ליה: "מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תזכרנו". 30 ובזמן ש[א]דם בדרכים הגדולים ומ[כ]יר ממלאכים וגלגלים ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים ובכל הברואים, ויוסיף אהבה למ[??] ותמצא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקו', ויראה ויפחד משפלתו ודלותו (וק'ל) 35 וקלותו, כשיערוך עצמו לאחד מהגופות הקדושים הגדולים.

*כנראה כ"ך סופית תוקן לה"א

(מ') <?*> *אולי כתיבה מחוקה בגליון

שער השנאה

השונא חבירו מפני שהיזיק

לו מביישו או הריע לו – לא ישנאוהו (וי) וישתוק אלא צריך להודיע לו ולומר לו: (ל) למה עשית לי כך וכך? ואם חזר בו ותיקן לו מה שעוית, ומבקש ממנו מחילה – ימחל לו. דרך אנשים הכשרים להעביר על מידותיהן, ולמחול לאותן שציערו אותם, 45 ולא ישנאו אלא הרשעים והפושעים,

[311א(2)] שער הרחמים, שער האכזריות

כמו שאמר דוד: "תכלית שנאה ש[נא]תים*", כתם

לאויבים היו לי". ולא ישנא שנאת* של קנאה, ולא ישנא חבירו או קרובו מפני (&') גומל לו חסד, או שלא יתן לו כפי רצונו, אך 5 יקבל הכל מאהבה. ולא ישנא אומן בני אומנותו, ולא ישנא מוכיחו, ולא ישנא רודפי צדק. [וא]מר אחד מחכמים: הטוב שתוכל לחשוב על שונאך – שתשיבהו אל אהבתך אם תוכל. וישנא כל מה שמרחקתו, ויאהב <?*> *בגליון נוספה תי"ו. 10 הבורא."

שער הרחמים

זאת המידה טובה מאד לרחם על עניים ולרחם על משרת[י]ן שלא להטריחם יותר מדאי. וכן על בהמתיו, ולהאכילם ולהשקותם <ם> כראוי ולהקדים להם קודם שיאכל הוא. " 15 וצריך לרחם על יתומים ואלמנות, וצריך לדבר על לב* העגומים והאבילים והעניים דברי תנחומי* ..ברים רבים כדי לנחמם (&מ) מעצבם ומטורחם ומדאבונם. אך בדין ובמשפט אין לרחם על העני. גם על 20 הרשעים אין לרחם, ואין לרחם על בניו שלא לייסרם, להניחם ללכת בשרירות לבם. וירחם אדם על נשמתו, להצדיק מעשיו, להכניס' לאור עליון.

*כתם

*כתם

האכזריות היא מידה רעה: לא יחון אביוני'. 25 ראה מה נאמ באיוב: "אם לא בכיתי לקשה יום, עגמה נפשי לאביון." וזה רחוק מן_הא האכזרי. .. האכזרי נוקם ונוטר, וגוזל וגונב וטורף, ולא יחון. ומענה יתום ואלמנה, ולא ירחם. אך נגד הרשעים יהיה אכזרי, כמו 30 שאמר איוב: "ואברה מתלעות עול (&מ) ומשיניו אשליך". וצריך אכזריות בדין. והרוצה לזכות בתורה – צריך להיות עכזרי על עצמו ועל בניו. הנקימה יוצאה ממקור האכזריות, ואם תרצה להנקם (מא') 35 מאויבך – תוסיף מעלות טובות, ובזה (יצט') יצטער שונאך ויתאבל, בשומעו שמעך הטוב. אבל אם תעשה רעה – ישמח (שונ') שונאך על חרפתך. " בעלי עבירות הם אכזריים לבניהם ולכל דורם, כי בעון 40 אבות – בנים מתים, ואין אכזרי כממית בניו. ומביאים פורענות על דורם ועל בניהם. * שכל הדור נהנה מזכותם, כר' (&')

*חסרות מלים על הצדיקים

חנינא בן דוסא שכל הדור היה ניזון בז'
 בזכותו "**שער הדאגה**"
 45 המידה היא רעה לגוף מאד. הדואג על עולם זה

[11ב3(1)]

להשיג תאותו היא דאגה רעה ויותר רעה
 הדואג כשלא יוכל להשיג לעשות עביר ת
 גם הדאגה טובה לדאג על מיעוט השגתו
 בתורה ובמצות והנביא אמ' מה יתאונן
 אדם חי גבר על חטאיו אשרי אדם
 מפחד תמיד שמא ישכח תלמודו ויחזור
 תמיד ולעולם יראה שמא יגרום לו החטא
 לאבדו מן העולם ולא יירא ולא ידאג משו'
 דבר המונעו מעבודת השם אלא בי"י? ולא
 יירא מת לו מת ידאג שמא עונו גרם
 יש צרה בעולם ידאג שמא עונותיו (גר)
 גרמו יש לו עושר וכבוד יירא שמא (ה)
 העושר והכבוד שכר מעשיו הם יש
 לו שם?? ל? יירא וידאג שמא מעט פרי
 חטאותיו הוא אם הוא חכם ידאג שמא
 יעשה לפי חכמתו וכל שכן אם אין בו &
 שידאג יותר וידאג ויצטער על כבוד
 הק' וכבוד התורה וכבוד ישר' שנתמעט
 ועל עניינים כאלו ידאג אז הוא קרוב לעשו'
 תשובה להתקרב אל השם ולעולם ידאג
 שצא אין עבודתו מקובלת לפני המקום
 ושמא הוא מאותם שנ' עליהם מי ביקש
 זאת מידכם רמוס חצירי מעשה
 בחכם אחד שראה דם אחד דואג אמר
 לו אם דאגתך על עולם זה ימעט השם
 דאגתך ואם גאגתך על עולם הבא יוסיף
 השם דאגה על דאגתך

שער השמחה

השמחה היא

טובה מאד

לגוף ומאירה פניו של אדם אך אין טוב
 להרבות שמחה בהבלי העולם ואין (לש')
 לשמוח במכשול חבירך בנפול אויביך
 אל תשמח וכל שכן שלא ישמח אם רוא'
 אשר חביריו טועין בדבר הלכה ובמילי
 דשמיא בזה יש להתעצב ועבור

אשר רגילות העולם לשמוח במכשול (חב')
חביריהם צריך להתרחק ולהתעורר לכן
שלא ישמח

היא רעה מאד מי **שער היין** (ש')
שמרגיל עצמו ברוב

שתיית יין בבית המשתאות ועליהם
אמר שלמה למי ולמי אבוי וגו' למאחרים
על היין . כללו של דבר יתרחק מאד (מש')
משתיית היין . אך שתיית היין טוב (מ)
מאד כשהשתית כדת על מנהג (המשכ')
המשכילים כמו שאמר שלמה תנו שכר
לאובד* ויין למרי נפשו . כל זמן שאדם

[311ב(2)]

בצער לא יוכל ללמוד ולברר המשפט ולהתפל'
ככיון ועל זה הדרך ישתה כדי שיהא לו
לב לעשות טובה נמצוה איזוהי עשיר
השומח בחלקו ויקבל כל מאורעותיו כן
בשמחה ואמרו חכמים השומח ביסוריו
מביא ישועה לעולם ויהיה שמח (לשמ)
לשמח מי ששרוי לצער* ויהיה שמח
לענין הלכה ללמוד בשמ' וירגיל עצמו
לשמח חתן וכלה וצריך לשמוח בשבתו'
וימים טובים ויזכור בהם חסדי האל
ונסיו אשר הפליא עם ישר' ובכל אלה
לא ישמח בהבלים אך ישים השמחה על
אהבת השם להתגעגע בו וישמח ויגיל
באדון הכל שר ציוה להתענג בימים
ההם ויזכור בימים ההם עולם הבא אשר
הוא תכלית הנעימות וישמח כשרואה
שלוות הרשעים ויחשוב אם למכעיסו
כך לעושה רצונו על אחת כמה וכמה
וצריך לזהר שלא ישמח בדבר כוהוא* טוב
לו ויש בו תקלה לשאר בני אדם וירגיל (א)
את לבו להיות שמח בטובת אחרים וביות'
ישמח בראותו בני אדם המחזירים
במצות לעשות רצון הבורא

צ"ל בצער

צ"ל שהוא

מידת השמחה היא בנפשו'
הצדיקים
שהם בנועם שלם בעבודתם ובשמחה

גדולה בפרישותם כמו שנ' שמחו בי"י (וג')
 וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב לכן יש'
 אדם כל שמחתו על התורה וכן אמר דוד
 ששתי על אמרתך כמוציא שלל רב וכל
 העושה המצוה בשמחה יש לו שכר
 אלף ידות למי שהמצות עליו למשא (וא)
 ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה
 וכל הנביאים לא היו מתנבאים בכל עת
 שירצו אלא מתכווין דעתן ויושבים שמחי'
 וטובים* לב שאין הנבואה שורה לא מתוך
 עצלות ועצבות אלא מתוך שמחה לפיכך
 בני הנביאים מביאין לפניהם נבל תוך וח'
 ולילי וכינור ומבקשים הנבואה כדכתיב
 והיה במנגן המנגן ותהי עליו רוח אלהים

שער הביטחון הבטחון זה
 והאמונה (שו)

שותפין האמונה היא כמו האילן והביטחון
 היא הפירי' כמו שאי אפשר שיהיה (פ')
 פרי בלא אילן כי* אי אפשר לבטחון בלא
 אמונה שורש הבטחון הוא שיסמו'
 על חסדי האל שעשה לו הטוב והנכון
 בכל ענייניו מקטן ועד גדול והוא בוחר

צ"ל כן

[12א31(1)]

לו הטוב והנכון בכל ענייניו יותר ממה שהו'
 בוחר לעצמו וצריך הבוטח להכניס בלבו ז'
 דברים קודם שיהיה בטחונו שלם א
 שידע שהק' חומל ומרחם עליו בדבר שהו'
 בוטח בו וכל הטובות המגיעות לאדם כולם
 מן השם ב שידע שהק' אינו מעלי'
 עיניו ואינו מתעצל לעשות חפץ יריאיו
 השלמים ג צריך הבוטח לדעת שהאל
 חזק ואינו שום דבר יכול למונעו מלעשו'
 בקשת בוטח בו ד צריך הבוטח (לד')
 לדעת שהאל ית' יודע מה טוב לבוטח
 בו ה שידע שהאל הוא יחדי בהנהגתו
 והוא הנהיגו ושמר אותו בעודו בבטן (א)
 אמו עד היום הזה ועד יום מותו הוא &
 לבדו מנהיגו ואין אדם יכול לברוח (מהנה')
 מהנהגתו ו' ידע הבוטח שהוא מסור
 ביד השם ולא יוכל אדם להזיקו ולא להטיב

צ"ל ח'?

אליו בלא רשות האל ית' ז צריך הבוטח לדעת שהאל הוא בתכלית הנדיבות והחסד למי שראוי ולמי שאינו ראוי והחסד קיים ואינו פוסק לעולמי עולמים ה צריך הבוטח לדעת שהאל רואה לבו לכן אם בטחוננו (?) ולא יוכל איש להעלים דעתו מן השם ית' והנה כל הדברים שבוטחים על הבורא הם שמונה א בענין הגוף שישליך נפשו וימסור עצמו על רחמי השם (הגדו') הגדולים ויבטח אליו שיעמיד גופו ברי ואם ירפאהו רופא לא יניח העניין אלא על השם לבד שהוא הרופא ומאתו הכל וכל התועלת שיהיה לו בגופו הכל מאת ה' אך לא יתכן שיסתכן בעצמו ויאמר אני (בו') בוטח בשם שיצילני ב שיבטח בשם שיזמין פרנסתו ולא ירדוף אחר מותרות אך די סיפוקו ומתוך שאינו רודף אחר עושר ואחר תענוגים יהיה (פנים) פנוי לפנות לבו לאלהים ג אם הבוטח נוכרי בלא קרובים יחשוב כל מי שיש לו קרובי' לאחר זמן צריך להפרד מהם ויקח לו האלהים לחבר ויחשוב זה לטובה שאין לו טרדא עם הקרובים ויהיה לבו יותר פנוי ומיוחד לאלהים ואם הבוטח בעל אשה ובנים + בהשם שיתן לו יכולת לשלם להם מה שחייב להם ויבטח בהשם שיהיה לבו שלם עמהם להורות להם דרכים הטובי' בענייני התורה ד בעניין ייחוד הלב יבטח ויתחנן לשם שיטהר את לבו (וי') ויקדשהו ויגיעהו לעבודתו העליונה ה בעניין (הא) האיברים כגון הצדקה (וה') והלימוד ובכל המצות יטרח בכל כולו (ל')

+יבטחו

[312א(2)]

לעשותם ויבטח וישים לבו לאדון הכל שיזמין לו המצות לקיימם ולא כדי לקנות שם עליהם או לקבל פרס ו שיבטח בחסדי האל לא יבטח בשביל מעשיו הטובים אך יסמוך על חסדי השם וגודל טובו ועל רחמיו הגדולים ז שיבטח על השם שיביא ישועה לישראל בימיו ויבנה בית המקדש ולא תהא כוונת בטחוננו כדי להנות בשלחה הגדולה אשר תהי'

בימים ההמה אך תהיה כוונתו שיגיע בימי
 ההם כי אז יסיר השם את לב האבן וכולם
 קטנים וגדולים ידעו את השם ולא יהיה להם
 מונע לא רעב ולא דבר ולא מלחמה ולא טרדות
 אך יהיו פנויים וכולם ישיגו השגה גדולה
 בידעת השם כדכתי' כי תמלא הארץ לדע
 את כבוד י"י כמים יכסו עלים(?) ח יבטח על
 הצור שיגיעהו לעולם הבא אשר שם נעימות
 לאין קץ ואין חקר ואין הפה יכול לספר
 את יופי עולם ההוא ואין העיין יכולין לראות
 זיו הדר הצדיקים ויבטח בשם שישים לפניו
 דרכי הישרים שיגיעהו לעולם נאה העליון
 ואין לבטוח לבא שם בלא מעשי' טובים אך
 אחרי שעוסק בכל יכולתו לעלות על (המדרי'
 המדריגות הראויות לזה העניין והוא (שיוצ'
 שיוציא אהבת עולם הזה מלבו ויכניס תחת
 אותה האהבה אהבת הבורא ברו' הוא
 וימסור עצמו על קדושת השם וישתעשע
 בו ויבטח על השם שיתחסד עמו כאשר
 התחסד על כל הנביאים והחסידים " ימ
 שבוטח בשם בלב שלם יביא אותו הבטחון
 שלא יפחד מדבר ' ולא יעבוד לאדם זולתו
 להתרצות אליו ולא יקוה לאיש ולא יסכים
 עמהם בדבר שהוא בורא(?) עבודת ולא יפחיד
 עניינהם ולא יירא ממחלקותם ואם יוכיח
 אותם לא יזהר בכבודם ולא יכלימם ולא " מהם
 ולא י"פה(?) מהם השקר כמו שאמר הנביא י"י אלהי'
 יעזור לי וגו' ולא יוכל אדם לבטוח בלא אמנה
 ואין גדול בעולם יותר מן האמנה כי מי (ש'
 שמאמין בשם בלב שלם שיפרע ממנו כל
 העבירות שעשה כל ימיו ויביאוהו לדין על
 כל דבריו גדולים וקטנים ואפי' שיחה קטנה
 שבין אדם לאשתו הכל יביהו למשפט
 ואין שכחה לפניו ודנין אותו בדינים קשים
 בגיהנם מי שמאמין בזה בלב שלם בוודאי
 יהיה נזהר מעבירות גם מי שמאמין בלב &
 שכר המצות ונמלוד* שכר המצות מנבוכד
 נצר שפשע ג' פסיעות לכבוד האל ועל כן זכה
 לכל הגדולה . ושכרו של עשו עבור (ש)
 שקיים מצות כיבוד ודאי מי שמאמין כל
 זה יקיים המצות בשמח' רבה " ויסבול כל
 דיני הסם בשמחה ויתרצה בכל משפטיו
 כמו שאמר אחד מהבוטחין מעולם לא (בא)

+ת

*צ"ל: ונלמוד

באתי בעניין והתאויתי לזולתו ולא יתאוה

[312ב(1)]

אדם עניין אחר ממה שיש לו אם יש לאדם
מלאכה שיתפרנס בה לא יבטח במלאכתו
כלל או אם אדם מתפרנס מאדם אחר לא &
יבטח עליו כלל אם ישים לבו בבטחון השם
שהוא* המציא לו כל ענייניו וכל העושה
לו טובה הכל מאת השם הבוטח באל רוצה
ברצון כל ענייניו ומשבח על הטוב ועל
הרע כמו שנ' חסד ומשפט אשירה
ואמר חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך+
על הטובה ואשר איננו בוטח באל מתפלל(?)
כדכתי כי חילל רשע על תאות נפשו
ומתקצף על הרעה כדכתי והיה כי ירעב
והתקצף הבוטח נפשו במנוח שאינו
מצר על שום עניין מענייניו כי הוא יודע (ש')
שהבורא מנהיג לטובתו בעולמו ובאחריתו
כמו שאמר דוד אל אלהים דומיה נפשי כי
ממנו תקותי הבוטח לא יתעסק בשום
דבר שאין בו רצון הבורא " הבוטח בשם
כשיהיה לו ויתר על מזונו יוציאנו בדבר מצו'
ומי שאינו בוטח רואה כל העולם וכל אשר
בהן אין דיי פרנסתו וצורכו והוא חס על (ממ)
ממונו מלהשלים חובת הבורא וחובת בני (א')
אדם ולבסוף יניח הכל לאחרים "

+ד'

*צ"ל: שהוא

בשם דעת בני **הבוטח** אדם נוח
הימנו מפני שהם יודעי'
שהוא לא יזיק להם ולא ח[ו]מד* את שלהם הם
הוא אינו ירא מהם מפני שהוא מאמין (שת')
שתועלתו ונזקו אינו ביד אדם על כן א[י]נו* (מפ')
מפחד בהם " ומי שאינו בוטח הוא חושב כל
טובה שהגיע לחבירו כאילו נגזלה ממנו
וכל פגע רע שיבא לו בבניו או בממונו יחשוב
שהוא מאתם וזה מביא אותו למאס בהם (ולש')
ולשנוא אותם הבוטח אינו חושש יותר
מטרף יומו יומו* וכשיש לו מזון יומו אז טורח
במלאכת השם ולא ידאג ליום מחד כי שמא
מחר בא ואינינו אך דאגתו ואבלו על מה (ש')
שהוא ממעט מחובת הבורא ומשתדל לפרוע

*הוי"ו נוספה למעלה

*היו"ד נוספה למעלה

מה שיוכל לפרוע אבל מי שאינו בוטח עוסק
 תמיד להרבות הון כאילו לא ימות וכשמוכיחין
 אותו שילמוד ויעשה הטוב אז ישיב כשיהי'
 לו דיי סיפוקו והוא דומה לסוחר שמוכר הפץ
 למי שאינו מאמין לו ול יתן לו החפץ אם לא
 שיתן לו המעות תחילה כל זה אינו מאמין (ב')
 בש"ם לעסוק בתורה אם לא שיתן לו כל צורכיו
 ויותר(?) הרחמן הוא ישמרנו ישימנו מנשי
 עבודתו הבוטחים בו בלב שלם בגלוי ובסתר

שער החרטה

העושה טובה
 ומתחרט זה רע

מאד. אם הטיב לאדם אחר, ואחר כך פשע
 בו, אין להתחרט על הטובה. גם היא רעה

[312ב(2)] המשך שער החרטה

כשהוא נודר לאדם דבר ומתחרט, או נודר
 ללמוד או ליתן צדקה ומתחרט. אך זאת (המ)
 המידה מעיקרי התשובה, כי אין התשוב'
 מועלת בךא חרטה. אם פשעת בחבירך –
 התחרט מיד ותפייסהו. החרטה היא דרך
 מעשים טובים: אם הלך בטל מדברי תור' –
 יתחרט על הביטול, ויתן לבו לעסוק בכל (יכו)
 יכולתו. אם לא הורגל להתפלל [ב]כוונה – יתחרט (וי')
 ויחשוב: איך (ו)עמדתי לפני מלך הגדול בלא לב.

\$\$\$

***

***

[312ב(2)] המשך שער החרטה, שער הכעס

[313א(1)] "השתיקה", שער הרצון, שער הקנאה

[313א(2)] "וצריך", שער הזריזות

[313ב(1)] שער העצלות, שער הנדיבות

[313ב(2)] המשך שער הנדיבות, שער הציקנות, שער הזכירה (א-ח)

ולהצטער בצרתם, ולהתפלל בעדם, ולשמוח בשמח[תם],
 ולבקר חולים, ולעשות חסד עם המתים. ויהיה נדי[ב]
 בחכמה ללמד לכל, ולהשיב לשואל. ולא יהיה נדיב
 בחכמה לפזר לריק, או להשיג תאותו. "

שער

5 הציקנות. מי שהוא צר עין – אינו מר[חם]

על העניים. והוא קפדן במשא (ובמ)

ובמתן על דבר מועט. ???או על הבריות, ואינו

מהדר המצות. ולא יקנה לא רב ולא חבר. גם בגופו

לא יטרח עבור אחרים, גם מחכמתו לא ילמד

10 לאחרים. והטוב שבזאת המידה שאינו {מפזר?}

ממונו בהבלים. גם הוא רחוק מן הגאווה, ...

אוכל ושותה ולובש הטוב והמובחר, ומ... {כך?}

יתגאה. וכן זה אין בעצרון. לכן ישקול אדם (במא)

במאזני חכמתו, מתי יהיה עצרון ומתי יהי {ה} *

*חסרה מילה.

שער הזכירה

15 הזכירה היא ???

לאמת. יזכור (מש)

משאו (ומשאו) ומתנו, ויזכור נדריו ודברי {ו} אפי

במילי דעלמ'. יזכור הדברים לאומרן כהווייתם

ולא ישנה. לזה מחבירו דבר [קטן] – יזכור כדי שיפ'

20 כמו בדבר גדול. ומי שיש לו טרדות רבות (צ) –

צריך להזהר מאד שלא ילוח או ישאיל, כי (מ)

מתוך הטרדה – לא יזכור. יזכור טובה שעשה

לו חבריו, ויזכור דוחק עניים ויטיב להם, ויזכור

עדות שעתיד להעיד, שלא יעדיף ולא {...}.

25 על כל המצות נאמר: "וזכרתם", ויזכור י"י תמיד.

ועתה יש לכתוב שלושים חשבונות שיעש[']

עם נפשו תמיד, ויזכור אותם בכל עת.

שיחשוב ויזכור השם שהוציאו מאין לי {ש}.

א * הגדולות

ויזכור הטובות שעשה עמך בחינם מש {?}

30 מבטן אמך עד היום הזה.

תחשוב אם רופא רופא עיניך, שהיית {??}

ב

וחשובה או אבר אחר, הייתה נכנע <(ל)>.

כ[ל]ש[כן] לשם שבוראך שלם בכל איבריך.

תחשב שנתן לך חכמה ודעת להבחין,

ג

35 ולא עשה אותך שוטה.

תחשוב שנתן לך תורה הקדושה לה {???

ד

לך, ולהגיע בה ל {?} לאור עולם עליון.

שיחשוב אם המלך או שר שלח לו כתב,

ה

והיית בו דבר שלא תבין איך יהיה מהי {?}

40 והרד לילך למי שידע להבין ולהגיד לו ואפי' לה {??}.

כל שכן וכל שכן בתורה, שילמוד אפי' ['] מן הקטן.

שנברא בעולם עושה

שמש לא היה זורח, א(ת)[ם]

הארץ לא נתן את יבולה, כמה היה העולם

*לא העתקתי מרכאות באותיות

45 מקולקל. וכן כל הדברים שנבראו – עושים (שלי') שליחות <[ו] [ם]>. ואיך לא יתבייש שהוא משנה כ{??} הבורא שברא גופו למצות, והוא עובד עבי {רו} ['] .

[14א(1)] המשך שער הזכירה (ט-יט)

[14א(2)] המשך שער הזכירה (כ-ל)

[14ב(1)] "ואילו", שער השכחה, שער השתיקה

40 כלי מלא צואה, וכזה ישפיל לבבו. כללו של דבר: לכל דבר מצוה ומצוה* – יעשה לה זכר שלא ישכחנה.

*אולי מיותר?

שער השתיקה והדברים. אמר החכם: כשאני

45 מתחרט פעם אחת על השתיקה, אני מתחרט <ט> אלף פעמים על הדיבור. " אמרו חכמים: לא (מצ) מצאתי טוב לגוף יותר משתיקה. מי לנו (ג')

[14ב(2)] המשך שער השתיקה (אותיות ותיבות מחוקות בסופי השורות).

גדול יותר מאהרן ומרים, כיון שנתנו רשות לפיהם ודברו במשה – מיד נפרעו. ובחנתי (הד) הדברים, ומצאתים שנחלקו ל(מ)משה לחמשה חלקים: א' מצוה " ב' עבירה " ג' נמאס " ד' נאהב (ה) ה' מותר " מצוה: היינו לדבר בתורה ויראת השם, ודברי שלום בין איש ובין חברו, להוכיח חבריו, ולנחם אבילים ועמיים, וכיוצא ב[ה?].

עבירה: עדות שקר, ורכילות ולשון הרע] וניבול פה, וליצנות וחניפות, וכיוצא באי[לו].

10 נמאס: שאין בו לא תועלת ולא עבירה, ב[רוב] דברי העולם, כגון לדבר במה שנעשה, [??]

וממנהגים* השרים והמלכים וכיוצא[א] בזה. וכמה ענייני מענייני העולם הנא[הב?] ה(ד?) הדיבור שמדברים נשכח מעשים טובי[ם].

15 ולגנות מעשים הרעים, ולשבח הצדיקים כדי שייטיבו מנהגיהם בעיני בני אדם? ל? בדרכיהם. ולגנות הרשעים להבאישם ולג? ל? כדי שימאסו וימחה זכרם, ויתרחקו מהם ולא יתנהגו כמנהגיהם. המותר הוא הדיבור

20 של סחורה* ובמשא ומתן להתפרנס וש??

*אולי תוקן ל"וממנהגי"

*שי"ן תוקנה לסמ"ך

צרכיו. ומי שממעט בזה העניין – הוא (מש)
 P משובח. השתיקה טובה עם פגיעה [בה?] [ולש)
 ולשתוק בבית הכנסת וכשיושב אצל [ח]כמי'
 P 25 ישתוק לשמוע דבריהם. " אם חבריו מדברים
 ישתוק עד שיסיימו דבריהם. מי שהוא [רגיל?]
 בשתיקה ניצול מלשון הרע ומעבירות רבו.
 השתיקה יפה לחכמים, קו' לטפשים. שלמה
 המלך אמר: "עת לחסות* ועת לדבר". רוב דברי
 *תוקנה לסמ"ך?
 30 הם במשא ומתן, לכן לא ישתוק אדם לעולם
 ולא לדבר תמיד " דיבור הטוב – טוב יותר (מה&)
 מהשתיקה. ויש חן בדברי הנכוחים???
 במשבצות הזהב. יש יושב לפני חכם ושות[ק]
 ומקבל שכר, כגון ששותק ומכוין לשמוע.
 35 ויש שותק ומקבל עונש, כגון שיחשוב מ?
 אדבר לפניו הלא אינו יודע כלום. (כשאדם)
 כשאדם מסופק אם ידבר אם ישתוק – ידבק
 בשתיקה. פעמי שהשתיקה אסורה, כגון
 שאינו שואל מה שאינו יודע או ששואל
 40 ממנו מה שהוא יודע ושותק. וכן אם הוא
 שותק ואינו מוכח ואינו מנחם וכיוצא בזה
 שאדם עושה מצוה בדבריו " הראשוני
 היו נזהרים משיחה בטילה ומשיחת ילדים
 ומשיחת נשים דע כי אוב ביטול כוונת
 45 התפילה – מחמ' דברים בטלים הקבועים בלב
 האדם. השתיק היא גדר גדול ליראת שמים,
 כי אי אפשר להנות יראי שמים בלב המרב'
 דברים.

[15א(1)] שער הראשון הליצנות, שער השני השקר

עתה " יש " לפ"רש ארב"ע שערי"ם על כיתות"
 שאינן מק"בלות פני שכינה"

הראשון הליצנות. **שער** הנותן דופי (&)
 בבני אדם נקרא לץ, וזו רעה גדול
 5 שהוא מבאיש רוח של אותו שיאמר עליו
 דופי, ומשניאו לפני העולם. ובזה יבא ל(ו)היזק
 גדול. והעושה זה הוא יותר מגזלן וגנב, כי
 אילו עושים להנאתם, אבל הנותן דופי – אין זה
 כי מרוע הלב ומרוב גאווה. השיני שלועג
 10 על בני אדם עבור שהוא בז להן מחמ שלא
 הצליחו בממון ובכבוד, ולועג בעניים ובמי (&)

שיש בו מום בגופו; והרי זה עושה ליצנות על מעשה השם. השלישי: הלועג על (מ) מעשה אחרים, וכל מעשה שהוא לא (הת') 15 התחיל נראה שטות. וזה המידה תביאהו לידי מצות להלעיג על המצוה שאחרים עושים, כיון שהוא לא התחיל. ובכל מיני (&) הליצנות – אין רע כמו רעת מהתלוצצות* (על) על מצות המלך. ויש רבים שלא יעשו הטו' 20 מפני שיראים מן הליצנות. הרביעי (יוש') יושבי קרנות, הקובעים עצמם לדברי' בטיילי', ומחפשי' דברי ליצנות, ואין להם מלאכה (אח') אחרת, ואין חוששין רק שימציאו דברים לדב[ר?], ובזה הם שמחים. ורעתם רבה מאד, 25 כי המרבה דברים מביא חטא, ובאותו השע' היו יכולין לקנות חיי העולם הבא. " החמישי המתלוצץ עם מעשים, לא שהוא בז להם, אלא כדרך השמחים והרגילין במשת' היין – הם באי' לזה העניין מרוב שמחת היין, יוצאי' הדברי' 30 מפייהם, שנ': "לז היין". ודע כי לא יהיה הליצנות קבוע באדם עד שהוא פורק עול שמים (מע') מעליו. " [בעד?] יכול להתלוצץ, ועל עושה (עי) עבירה, כדי למונעם מן העבירות. "

*כ"ף סופית תוקנה לתי"ו

שער השני השקר

דע שכל

35 אדם

מושך סברותיו אחר מידותיו, העצל לפי (עצ') עצלותו, והכעס לפי כעסו, והגאווה לפי (גא') גאותו, האוהב לפי אהבתו, והשונא לפי (שנ') שנאתו. וכן כל המידה לפי מידה הטבועה 40 בן מתקן דבריו. לפיכך כל אדם שרוצה להיות איש האלהים – צריך לחילה להסיר ממנו כל מידות הגרועות, כדי שלא תמשיכהו המיד לפי עניינה, ואז יוכל להשיג האמת. ויש (ב') בעניין השקר ט' חלקים: " א' המכחיש (בפ) 45 בפיקדון או בהלווא או המעיד עדות שקר, וכהנה רבות שיש עונש גדול בשקר. " ב' שאין בגוף השקר נזק, אך מתכוין להטעות חבירו להאמין לו, ולא לשמור עצמו ממנו

[[315א(2)]] המשך שער השקר (כתב ברור).

ואז יוכל לעשות לו רעה. " ג' שהוא רואה שום טובה שעתידה לבא לחבירו, והוא מחזר

*הלשון אינה ברורה.

אחריה לקחנה, ואי אפשר לו אלא בשקר. או
 מבשר לו דבר כזב כדי שיתן לו מתנה " 5 ד' המספר דברים ששומע, ומחליף מקצת הדברים או מוסיף מלבן, א'ע'פ' שאין מזיק – זה שקר } לשום אדם יש לו עונש שהוא עונש אוהב השקר}. ומי שמרגיל עצמו לזה השקר – דע לך כשיבא להעד שום (ע') 10 עדות – אי אפשר שלא ישקר קצת, כיון (ש') שלא הורגל לספר הדברים כהווייתן, אלא (מ) מוסיף וממעט; גם בשיעור יעשה כך. לכן טוב לאדם המספר דבר ששמע – שידקדק לאומרו כהווייתן, ולהתרחק מן השקר א'ע'פ' 15 שאין נזק בשקר ההוא, א'ע'פ' [כן] לא [י]רגיל עצמו לשקר. " ה' האומר לחבירו הטיב לו ולא (ה') הבטיחו לגמרי, שחבירו סומך עליו, ולא היה בלבו לקיים, וזה שאמרו רבותי: אחד בפה ואחד בלב. " ו המבטיח חבירו הבטחה (גמ') 20 גמורה עד שסומך עליו, ואינו מקיים – בזה עונשו גדול. ואם הבטיח איש עני ומשקר בו – עונשו יותר גדול. וכן מי שנתפאר בפני רבים לתת מתנה לאדם – שהו כמו הבטחה, (אע') א'ע'פ' שלא נדר לו מאומה, כיון שמתכבד בדבר. 25 והמשקר בזה רעתו רבה. " ז' הגונב לב חבירו, שאמר לא דברתי טוב עליך, ולא עשה, ואפי' דעת גוי אין לגנוב. ונתחייבנו לתפוש אמת שהוא יסוד הנפש ח' המשתבח במעלת שאינן בו, ואפי' במעלות שיש בו – אין להתפא', 30 כל שכן בשקר. ואין לאדם לקבל כבוד יותר ממה שראוי לו " ט' המשקר ואין לאדם נזק בזה, אלא שיש לו קצת הנאה, כגון בנו של רב כשהיה אומ' לו שיאמר לאמו לעשות טלפחי היפך האמר לה תעשי חמיצי, ואז (עש') עשתה טלפחי. וזה עשה לכבוד אביו, שהיא תזמין המאכל שאביו חפץ, א'ע'פ' מיחה לו (ש') שלא (שלא) להרגיל עצמו בדבר שקר. כל שכן וכל שכן שאין בו שום ריוח. וזה דבור וברור מי שאינו מדקדק בענייניו ואינו חושש (ל') 40 לספר שקר בדבר שאין בו לא נזק ולא ריוח – כיון שרגיל בקשר לא יוכל להזהר מן השקר גם כשיש נזק בשקרו לאחרים. עד כאן ט' חלקים בשקר " כללו של דבר: מדבר שקר תרחק בכל ענייניך, כי גדול עונשו של שקרן. 45 אפי' כשיאמר אמת – אין מאמינין. אם

יראה שניים מדברי דברי סתר – לא ישאל להן לגלות לו, כי אולי לו ירצו לגלות ומתביישי לפניו שלא לגלות לו, מתוך כך אומרים לו: דבר אחר דברנו. נמצא שגרם לשקר. מזה (הע') העניין ידקדק שלא יגרום לאחרי' שישקרו,

[315ב(1)] המשך שער השקר, שער השלישי החניפות

ולא יהיה לו משא ומתן עם השקרנים. וצר' חכמה גדולה להנצל מן השקר. פעמים התיר' לשקר, כגון לעשות שלום, ולשבח כלה, (ובאו') ובאושפיזא שלא לשבחו כדי שלא יבואו עלי' 5 אורחים ובמסכתא אפי' אם הוא יודע יאמר איני איני. ואם שימש אם אשתו ושאלוהו היכן הייתה – ידחה אותם בדבר אחר.

שער השלישי החניפות

החניפות נחלק לט' חלקים א' המכיר בחבירו 10 שהוא רשע ועושה עבירות ומחניף לו ואמ' לו: לא פעלתי' און " וזה החניף רשעתו {רב'} מאד; לא דיי שאינו מוכיח, אלא שהוא (מ) מיישר לו שקריו ור(י)עותיו. ויש לזה החניף עונש שלא קינא על האמת, ומחזיק יד 15 החוטא שלא ישוב. ואולי זה החוטא עש' רעה לאחרים, ומחמ' חניפות של זה – לא (&) יתקן להן מה שעיות. " ואם עון של החוט' גלוי לרבים, וזה מחניף לו ברבים, ואומר לו: זך וישר אתה – ואז חילל השם, ובזה לא 20 דת ודין. " ב' המשבח רשע בפני בני אדם, אפי' שלא בפני הרשע, ואומר עליו שהוא אדם טוב, ועליו נאמר: "ועוזבי (תו') תורה יהללו. " והשומעי' שהוא אומר עליו שהוא יכבדוהו. ויש מכשול גדול 25 במכשול הרשעים, כי כשיש כבוד לחכמי ולצדיקים, והם עליונים – אז כל העם ישמע לעצתם, וגם אחרים יקנאו בהם ויעשו גם מעשים טובים. ועוד טעם טוב בכבוד (הצ') הצדיקים, כי עיקר [ב?]ר[?] את עולם והאדם – 30 הכל כדי לקיים התורה. נמצא המכבד צדיקים בשביל מעשיהם הטובים – בזה (מ') מ??ים להק', שעיקר בריאת עולם עבור הצדיקים ומקיימין כוונת הבורא בבריאת עולם. אבל המבזה אותם – מבזה כוונת (ה)

35 הבורא בכריאת עולם, והוא כמו שאומר:
 אין עבודת השם עיקר. <(?)> ובכבוד הרשעים
 יש חילול התורה והעבודה. אך יש לכבד (הצ')
 הצדיקים להודיע לכל כי עבודת השם היא
 עיקר. " ג' והמחניף לרשע ואומר לו (כמ')
 40 כמה איש נחמד אתה, ואדם טוב, ואינו
 עושה כן ברבים, שלא יהיה לרבים למוקש
 בזה – הוא משחית רעהו, שהוא יחשוב (ש')
 שהוא צדיק, וירום לבבו ולא ישוב. ויש
 חניפות שמחניפין לבעלי זרוע כדי (שי')
 45 שיאהבו אותם, וינשאו ויגדלו אותם. על
 זה אמרו רבותי': כל המחניף לחבירו לשם
 כבוד – לסוף נפטר [ב?] קלון. ד' המתחבר
 לרשע, א'ע'פ' שאינו מחניף לו, ואינו (מש')

[315ב(2)] המשך שער החניפות

משבח, אלא שהוא מקרבו ומתחבר עמו –
 הרי זה כאילו מחניפו. ויש מכשול גדול (&)
 בחיבור לרשע, שהוא מקרב ש[ונ?] או של
 ה'ק. ועוד שהוא למד ..... * ועוד גם
 5 אחרים יתחברו אתו, ויאמינו לו, והוא יגזול
 אותם. וגם ילמדו ממעשיו. ואפי' אם אינו
 לומד ממעשיו, הוא רואה ושומע ממנו
 ענייניו שאסור לראות ולשמוע. לכך
 יתחבר עם הצדיקים יראי י'. ה איש
 10 שהוא נאמן בעיני כל העם, וכולן שומעי[']
 לעצתו, והוא מחניף לקרובו ולהעמידו [רב?]
 או פרנס, ואותו הקרוב אינו טוב בזה (ומק)
 ומקלקל כל העם. ו מי שיש בידו כח
 למחות ביד עוברי עבירה ואינו מוחה
 15 להם – הרי כמחניף להם, כי הם חשובים:
 כיון שאין הוא מוחה בנו, ואינו מקנתר
 אותנו – הרי כל מעשינו טובים. ולא ישובו,
 והוא נושא על כולם. ז הרואה אנשי
 מקומו עם קשי עורף, ואומר בלבו: אולי
 20 לא יקשיבו אם אוכיחם, ועל כן אינו מוכיח –
 זה ישא עוונה, כי היה לו לנסות להוכיח
 כי אולי יועיל. ח' השומע מדברים
 לשון הרע או ניבול פה, או יושב אצל (מת')
 המתלוצצים על המצות, ויודע שהם
 25 קשי עורף, ולא יקבלו תוכחותיו, ועל כן (&)

* מחוק?

שותק – גם זה יענש, כי הוא היה לו לענו[']
 שלא יאמרו שהוא כמותם, והשהוא מודה
 לדבריהם. וזה אחד מן הדברים שהאדם
 יעזוב חבורת הרשעים, כי לא יוכל לענות
 30 להם תמיד. ט' המכבד הרשעים. ולא
 הותר לכבד רשעי' אלא מחמ' [מורא]* שירא
 שיזיק לו הרשע, ויגרום לו הפסד בזמן (&
 שיד רשעים תקיפה. אך לא ידבר טוב על
 הרשע, ולא ישבחנו, ולא יכבדנו על דרך
 35 שהוא חשוב בעיניו, אלא מפני דרכי של[ו].
 ויש רשעים שאין מחניפי' להם, כגון (מר)
 מרדכי להמן. שלשה מחניפים להם:
 לאשתו משום שלום הבית, לבעל חובו (ש)
 שלא יחלצנו, לרבו שילמדו תורה. ומצוה (לה&
 40 להחניף לתלמידיו ולחביריו כדי שילמדו, וכדי
 שישמעו לדבריו לקבל תוכחותיו. כי יש אדם
 שאינו מקבל תוכח' בכעס, ולא בהכאה, רק
 בחניפות. " אסור להחניף ולגנוב דעת
 חבירו, לשלוח לו דורון ויודע שאינו מקבל.
 45 אמר ר' שמעון בן חלפתא: מיום שגברה
 אגרופה של בית חנופה – נתעוותו הדינים,
 ונתקלקלו המעשים, ולא יוכל אדם לומר לחבי<רו>

*כתם

[316א(1)] שער הרביעי לשון הרע

מעשיי גדולים ממעשיך. פרנס ודיין וגבאי
 צריכים מאד להזהר מן החניפות, שלא יחניפו
 לאחרים, ולא יקבלו חניפות. וצריך מאד (להתרחק'
 להתרחק, שלא יתכוון לעשות חניפות (בע'
 5 בעשותו מעשים טובים, אך לשם הבורא
 לבד יתכון. גדר גדול להתרחק מן החניפות –
 שיברח מן הכבוד, ושלא ליהנות מאחרים –
 כי רוב החניפות הוא בשביל אילו שני דברי',
 והמסתלק מהם ינצל מכמה עבירות גדולות.
 10 וחייב אדם להתחבר עם הטובי', ולהתרחק
 מ[ן] החניפים, ולא יתערב עמהם. וחייב לילך
 עם שמונה [גותי'?] טובי'. ואם אי אפשר לו
 ללכת – ישב בדד וידום.

שער הרביעי לשון הרע (&)

15 מהו לשון הרע? המספר בגנות חבירו אע"פ (ש)
 שהוא אמת. אבל בגנות האומר שקר – נק[ר]א
 מוצ[י]א שם רע. אבל בעל לשון – זה שיושב (ואו)

ואומר: כך פלוני עושה, כך וכך היו אבותיו, כך וכך שמעתי עליו. ובוודאי הרגיל בלשון הרע – 20 הוא פורק עול שמים מעליו, כי הוא חוטא בלא הנאה. והרגיל בעון גדול כזה – קשה לו לפרוש (ו') ולעשות תשובה. ואפ' אם ישוב – אין תש<ו>בתו שלימה, כי היזיק הרבה למי שסיפר עליו לשון הרע, ואינו יכול לזכור <כל> אותם שסיפר עליהם. 25 ויש מי שסיפר עליו בסתר, ומתבייש להיודיע, לכך* סיפר עליו, ולבקש מחילה ממנו. ופעם ידבר על פגם משפחה ויזיק לדורות הבאים אחריו, ואין לו מחילה עולמית. לשון הרע (נ') נחלק לשמונה עשר חלקים. א' כמו שהוא 30 מספר לשון הרע, כך יספרו עליו, ומזה יבא (מ') מחלוקת. וכמו שהוא מחפש אחר מומי חבריו – כך יחפשו אחר מומיו, ומתוך כך יהיו מגלים כל מומיו. " ב' השומע לשון הרע – (ה) הוא כמו המספר, כי כל הרואים שהוא שומע 35 ושותק – יהיו סבורים שהוא מאמין, ויאמינו גם הם. וגם המספר לו – יוציא דיבה יותר, כיון (ש') שלא גער בו. " ג' אם יזכיר לו בינו לבין (&) עצמו מעשה אבותיו הרעים, אפ' הוא אמת – עובר על "לא תונו איש את עמיתו". " ד' 40 אם יכלימנו בפני אחרים על מעשה אבותיו (ה') הרעים, על זה אמרו חכמים: המלבין פני חבריו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. " ה' אם הוא מודיע תועבות אבותיו שלא בפניו, אך רבים

*אולי צ"ל: שכך

P

[316א(2)] המשך שער לשון הרע

שומעים, וגורם להשניאו ולבזותו על זה – אמרו רבו': כת מספרי לשון הרע אין (מקב') מקבלין פני שכינה. " ו' המספר לשון הרע על בעל תשובה, (ו)בזה מחטיא את הרבים, 5 כי כל חוטא יחשוב: איך אשוב? ואם כן נועל דלתי התשובה. ועוד חטאו של זה המספר (ג') גדול, שהוא (שהוא) חולק על השם המצוה לעשות טוב. ז' המספר לשון הרע על גבאי צדקה שהם כשרים ונאמנים, ואומר 10 עליהם שהם גונבים הצדקה, ונושאים פנים לקרובים – זה המספר גורם שהם יסתקלו מן הגבאות, ויהיו אחרים רעים תחתיהם. נמצא שזה המספר גורם רעה לנותני צדקה, (שית')

שיתנו ליד עושי רעה שאינם חומלים על
15 הטובים; ועל העניים – יפסידו, שאילו הגבאים

הרעים {וש} לו הצדקה. " ח' המספר לשון
הרע על היתומים ואלמנות ועניים – עונשו גדול,

*צריך תיקון

*חסר: ט'?

שהוא מצער הצעורים*. ובזה גוזל אותם, כי
בזה הוא משניאם, ולא יחמלו עליהם. * {נראה}
20 המספר לשון הרע – הוא צדיק בעיניו, כי יחש<ו>ב:
פלוגי עשה כך וכך, ואני לא עשיתי כך.

נמצא שהוא מתגאה, ומחזיק טובה לעצמו.

" שזה המספר הוא שמח באיד חברו, וכתל':

*צ"ל: לא ינקה?

שמח באיד חברו – לא יקנה*. " יא המספר

*?

25 בגנות – הוא גורם חסד* לעצמו, שכל אדם יכול

לחושדו בשבר שהוא מספר על חברו, כי כל

הפסול פוסל – ובמומו פוסל. " יב אבק של לשון [הרע]

כגון שאומר: תשתקו מפלוני, איני רוצה (להו')

להודיע מה שאני יודע בו. ואמרו רבו': לעולם

30 אל יספר אדם בטובתו של חברו בפני שונאו,

כי שונאו אינו יכול לשמוע טובתו, ומתוך כך

מחפש במומיו. אבל בפני אוהבו – מותר לספר

טובתו. " ג"י אם גילה אדם חטאתך – אל

תאמר: כמו שגילה עלי חטאתי, כך אני אגלה

35 חטאתו, שני': "לא <ק> תקום ולא תטור". וגם לא (תא')

תאמר: א'ע'פ' שהוא גילה עלי, אני לא אגלה

עליו: בזה הדבר גילית החצי. " ד"י יש עבירה

אחרת הנראת "רכילות", וזה המגלה לאדם מה

שחבירו דיבר עליו, ובזה גורם שנאה ביניהם.

40 והדיין מוזהר שלא יאמר לבעל דין: אני מזכה

אותך, אבל חבירי רבו עלי וחייבוך. " ט"ו

אם תראה אדם שמדבר דבר או יעשה דבר,

ויש לדון דבריו ומעשיו לצד חובה ולצד זכות,

אם הוא ירא השם – נתחייב' לדונ[ו] [ו] לכף זכות, אפי'

45 אם הדבר {נגשה} לחובה יותר מלזכות. " ואם

[316ב(1)] המשך שער לשון הרע, "שער האמת"

הוא בינוני, פעמים יזהר(ו) מן החטא ופעמים

יכשל – יש להכריע לזכות. ואם הדבר נוטה

לחובה – יהיה הדבר אצלך כמו ספק, ואל

תכריעהו לצד חובה. ואם האיש רוב מן

5 מעשיו לרעה, וידעת כי אין יראת השם

בלבו – תכריע מעשיו ודבריו לצד חובה.

יו המספר דבר לחבירו – אין לו לגלות בלא (רש')

רשותו, וכל דבר הנאמר בפני שלשה – אין
בו משום לשון הרע, כיון שנתגלה בפני
10 ג' אז הוא כמו ידוע לכל. ואם מן הג' סיפר
לאחר – אין בו משום לשון הרע. ואם (המ)
המספר הזהיר השומעים שלא יגלו, אפי
אמרו בפני רבים – יש בו משום לשון הרע.
יז מותר לספר לשון הרע על בעלי (מ&')
15 מחלוקת, ומצוה לומר לשון הרע על
בעלי עבירות, לגנותם ולבזותם (ולהש')
ולהשניאם בעיני העולם, שימאסו (ב')
בעיניהם, ויבדלו מהם, ולא יעשו (כמ)
כמעשיהם. " ח"י מי שהורגל (לח&')
20 לחטוא בלשונו, בחניפות ובליצנות, ברכילות,
בניבול פה, בלשון הרע, ולדבר שקר וכזב (ו')
ועתה אם בא לשוב – גדר גדול וחזק מאד
שיתרחק מחביריו הראשונים, ולהרבות (ב&')
בשתיקה מאד מאד, וישב בחדר לבדו
25 ויעסוק בתורה. ויתחבר עם חסידים (ש')
שאינם מדברים דברים בטילים, רק (בר')
ביראת שמים, ואם ישמעו דברים (בטי')
בטילים, ואם יחפוץ לדבר – יגערו בו. יש (מ')
מקור גדול של מצות תחת הלשון, וכן (&)
30 דוד אמר: מי רוצה לקנות עולם זה ועולם
הבא? אמרו לו: אין אדם יכול לומר להם בזול
הוא מאד. וכן הוא מאד. אומר: "מי האיש (ח')
החפץ חיים?" אמר לו: מי יוכל לקנות חיים? (א')
אמר להם: נצור מרע. וירגיל עצמו במצו'
35 התלויות בלשון, לדבר דברי תורה ויראת
שמים, ולהוכיח בני אדם, ולצוות בניו אחריו
לשמור ולעשות, ולנחם אבילים, ולנחם עניים
ולדבר על לבם דברי תנחומין, ולדבר אמת,
ולהרגיל בשירות ותושבחות. ואז יהיה אהוב
40 למעלה ונחמד למטה, ויהיה שכרו ברב
טוב הצפון לצדיקים. "

הנמשה נבראת

ממקום רוח קודש,

ונחצבה ממקום טהרה, ונבראת מזוהר

45 העליון מקודש הקדשים, ממקום שהכל

אמת ואין שם שקר. וכשהאדם עושה

[316ב(2)] המשך שער האמת, "שער התשובה"

- 1 רקש – לא יוכל לבא לאמת, כי אין השקר מתדבק
 P לאמת. ואין מעלה באדם כמו מעלת האמת.
 והשכינה קרובה למי שקורא באמת. ולא (י)
 יהיה רגיל (ב)[ל] לדבר אחד בפה ואחד בלב.
 P 5 חסידים הראשונים היו מדברים אמת בלבבם.
 כשהיה להם מקח וממכר – היו נותנין אותו
 כפי מה שבלבבם. כל הדובר אמת בלבבו, (וא')
 ואינו רוצה לחשוב שקר, ולא לדבר שקר –
 כל הדברים שיחשוב ושידבר יתקיימו, שנ':
 10 "ותגזור אומר – ויקם לך". ומי שהיה מרגיל
 עצמו שלא לחשוב כי אם אמת – יראה בלילה
 חלומות אמת, וידע העתידות. גם ברמיזות
 יהיו אמת: אם אדם רומז לחבירו בראשו,
 בידו או בשאר איבריו – הכל יהיה אמת.
 15 וילמוד תורה לידע האמת, וכדי שיוכל לידע
 המצות על אמיתתן. " ולעולם יודה על (הא)
 האמת, ולא יתבייש. ואפי' בדברי אגדה (ש)
 שאין בה קיום מצוה – ילמוד לידע האמת,
 כדי שידע הלב דברי אמת. ואל {תיבוש} (לק)
 20 לקבל האמת, אפי' קטן ונבזה. ויזהר שלא (לש)
 לשקר, לא לגוים ולא ליהודים, ויעשה נאמנות
 לכל. הרחמן הוא ידריכנו בדרך אמיתתו, (וי)
 ויביאנו לחדריו, להגיע לאור עליון אשר שם
 חביון עוזו ונוי תפארתו.

25 התשובה **שער התשובה** גדול'

שמגעת עד

כסא הכבוד שנ' שובה ישר' עד יי' אלהיך
עבור ז' דברים יקדים כל אדם לשוב בימי
נעוריו 'א עבודת התורה והיראה וכל
 המעלות הם רבים מאד וימיו של אדם (מו)
 מועטים והאדם יש בו מידת עצלות ואפי'
 אם יתחיל בימי נעוריו לא יוכל להשיג הכל
ב' אם ידחה תשובתו עד שיאסוף הון
 אז יתאוה יותר ויותר כי אין אדם יוצא
 מן העולם הזה וחצי תאותו בידו יש בידו
 מנה יתאוה מאתים שנ' אוהב כסף לא (יש')
 ישבע כסף **ג'** הזמן מתמעט ואין לו (זמ)
 זמן לפרוע מה שאיחר עצמו כי בכל יום
 ויום חייב לעשות כל יכולתו וישרע מה (שב')
 שביטל **ד'** כשיאחר לתקן נפשו אז (ה)
 היצר הולך ומתגבר ומתקשה הלב וכבר
 הורגל בעבירות וכל העבירות הן בעיניו (כה')

כהיתר ולא יוכל לטהר עצמו **ה'** אולי לא יאריך ימים וימות קודם שישוב על כן (י) יזהר בכל עת ויהיו בגדיו לבנים **ו'** כשיתאחר לשוב יהיו עונותיו ישנים

[17א(1)]

וישכח ולא ידאג עליהם **ז'** כשהוא זקן אז היצר חלש ולא יקבל שכר על התשוב' כאילו הוא עושה תשובה בבחירותיו (כ') כשהיה בחוזק כוחו **ששה דברים יעוררו לב אדם לשוב** **א'** כאשר יבוא לאדם צרות הן בגופו הן בממונו הן בבני' [ו] יחשוב בלבו אין זה כי אם מחמ' עונותיו ודרכיו הרעים וישוב אל י"י וירחמהו ואם האדם אינו שב מחמ' צרותיו אז עונותיו כפול כי זה ניכר שאינו מאמין שהצרות באו אליו מאת השם לכך בעת[?] יחפש מעשיו וישוב **ב'** כאשר יבואו ימי הזקנה ויראה חלשות כוחו אז יתעורר ויחשוב לאחריתו ויזכור קיצו וישוב ואם לא יחשוב אז עונשו כפול כי זה תמהון גדול כשהוא רואה (ש') שימיו הולכין ובניין גופו מתדלדל ושהוא נוסע לבית עולמו ואין לא יתן לבו להכין צדה לדרכו הגדול והרחוק אין זה אלא (מ) מחמ' מיעוט אמנה **ג'** כאשר ישמע מוסר חכמים בזה יעורר לבו לשוב (ואש) ואשריו שהוא מקבל המוסר לו זכות גדול' בשעה שהוא מקבל תוכיחות ובשעה קטנה יצא מאפילה לאור גדול כי כל מה שהוא מקבל עליו לעשות יש לו זכות (כא') כאילו עשה יותר ממה שיקבל עליו **ד'** כשיקרא בתורה ובנביאים וכתובי' (ובד) ובדברי חכמי' ורואה אזהרות ועונש (וה) והמוסר הנעימי' [?] אז יתעורר לבו לשוב ויחשוב אין אקרא דברי תורה כמשל דעל' ויעשה כעניין שנ' ביאשיהו ויהי כשמוע המלך את דברי הספר ויקרע את בגדיו ובעניין עזרא נאמר כי בוכים כל העם כשומעים את דברי התורה **ה'** כאשר הגיע עשרת ימי תשובה אז (יח') יחרד כל העם מיום הדין וכל מעשיו יהיו

נזכר' לפני הדיין הגדול ובזה יהיה מעורר
 לבו לשוב כי בימים ההם התשובה רצויה
 לפני י"י מאד מאד 'ו בראותו הרבה בני
 אדם בריאים וחזקים ועשירים מתים קוד'
 שיגיעו לימי זקנה ויפחד ויירא מאד אולי
 כן יקרה לו ליעורר לבו לשוב כי אולי ימות
 היום או מחר וכן אמרו חכמים שוב יום
 אחד לפני מיתתך פי' תשוב היום שמא
 תמות מחר לכן בכל יום ויום תתעורר

[317א(2)]

ותקיץ משנתך ותחרש מצות ומעלות (ט')
 טובות בכל יום ויום **כשהאדם מתעורר**
לשוב לא יוכל לעשות תשובה שלימה אם
לא ישים על לבו שבעה דברים 'א שידע
 מעשיו ויזכרם כולם כל מה שעשה בנעוריו'
 וצריך לדעת ולתת לב על כל דברי התורה
 עשה ולא תעשה ויבדוק את עצמו איז'
 מצוה קיים ואיזה מצוה עבר וכן על כל
 מה שהזהירו רבותי' ועתה שמע רוב
 העולם אינם ניזהרין מדברים בטלים
 ומלהסתכל בנשים ומלדבר עמהם שלא
 לצורך ולא נזהרו בהכרת שם שמים
 לבטלה כללו של דבר לא נזהרו מכל מה
 שכתונו['] בתורה בספר המידות הזה כי דבר
 פשוט הוא מי שאינו בקי בקדוקי['] הוא
 נכשל בהרבה מקומות ואינו מרגיש לכן
 צריך השב לידע המצות ואז ידע איזה
 מצוה לא קיים ויתחרט עליהם וזהו שנ'
 כי שפעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד
'ב צריך השב לידע ולחשוב שאין דבר
 רע כמו מי שאינו מקיים מצות המלך
 כי אין מועיל בידיעת החטא אם אינו (מ')
 משים על לבו שאין רע בעולם כמו רעת
 העובר דברי תורה 'ג צריך להשיב אל
 לבו אונש העבירות בדינו[י]ם קשים ואז ירעד
 ויפחד 'ד צריך לחשוב בכל שעה שכל
 דבריו ומחשבותיו וכל מעשיו גדולים
 וקטנים כולם כתובים בספר זכרון ואין
 שכחה לפניו 'ה שידע שהתשובה
 רפואה שלימה לכל העבירות 'ו צריך
 לעשות ולחשוב הטובות שעשה האל ית'

והיה לו להודות ולא דיי שזה לא עשה
 אלא שעבר מצותיו ולא חש לדבריו
 ז' צריך שידע שהוא צריך להתחזק מאד
 מאד ולהמנע מן הרעות שהורגל בהם
 וצריך הסכמה גדולה בלבו שלא יעשה
 עוד כמו שעשה וצריך גדרים גדולים
 לפרוש מן ההרגל ואם לא יתחזק ולא יעש'
 גדרים לא יכול להגיע לשערי התשובה
 והנה מדריגות רבות לתשובה ולפי (המדג')
 המדריגות יתקרב אל השם ולעולם אין
 טהרה בטהרה שלימה אלא אחר שיטהר
 את לבו **ועתה יש לכתוב כ' עניינים**
שהם מעיקרי התשובה א' בחרטה
 שיתחרט על כל עבירות שעשה **ב'**
 עזיבת החטא ויגמור בלבו שלא יעשה
 עוד וזהו ראשית התשובה **ג' היגון**
 בלב ודע שמעלת התשובה לפי גודל (המ')
 המרירות שיצטער בלבו על שמרים [?] נגד
 השם **ד' יגון וצער במעשה בצום**

[173ב(1)]

ובכי ומספד ולשנות מלבושיו וללבוש שק
 ויסיר בגדיו החמודים ויוריד עדיו מעליו
 ה' הדאגה שידאג בעונש עונותיו שנא'
 כי עונותי אגיד אדאג מחטאתי וידאג א'[?]
 לעולם אולי יקצר בעניין התשובה וידאג
 שמא יתגבר יצרו עליו **ו' הבושה שנאמ**
 בושתי ונכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי
 ז' ההכנעה בכל לב שיכנע לפני י"י ויחשו'
 עצמו כאין ולא יחזיק טובה לעצמו אלא
 כל מה שיעשה יהיה קטן בעיניו כנגד
 מה שהוא חייב לעצמו **ח' ההכנעה (במ)**
 שמעשה כגון לשתוק למחרפיו ולהסיר (מע)
 מעליו [?] ומענה רך ושיחת עין **ט' שבירת**
 התאוה יפרוש אפי' מן המותר לך הן לניין
 אכילה הן ושתייה* ולעניין האשה הן לעניין
 ממון כי התאוה היא שורש לכל הפעולות
 ואחרי שיתקן התאוה יפרוש אפי' מן (המ)
 המותר אז הוא קרוב לרכי התשובה **י'**
 להשיב פעלו כגון מי שהרגל להסתכל (ית)
 יתנהג בעניין שחות ואם חטא בלשונו
 יעסוק בתורה ויבין על עצמו באיזה

*צ"ל: לשתייה

אבר שחטא ישתדל לעשות מצוה וזה העניין כולל דברים רבים מי שרוצה להבין הדבר על בוריו **א"י** חיפוש דרכיו (שיב) שיבדוק עצמו בבדיקה גמורה ויחשוב על כל עבודה שעשה מנעוריו ויתודה עליה ויוסיף הכנעות בראותו הרעות שעשה ויעשה גדר להזהר בדבר שנכשל בו כי החולה כשיתחיל להבריא צריך להזהר (מ) מכמה עניינים שלא יחזירוהו לחולין* כך צריך זה השב להזהר מאד **ב"י** שידע גודל עונותיו באיזה עבירה יש מלקוש* או כרת או מיתה ולפי חומר החטא יגדיל (המ) המרירות בלבו **ג"י** שיהוא* העבירות הקלות חמורות בעיניו כמו החמורות כגון דברים בטילי וריבוי דברים עם הנשים ולהזכיר שם שמים לבטלה אע"פ שאילו העניינים קלים בעיני בני אדם יהיו (חמו) חמורות בעיניו ויזהר בהם מאד ויחשוב כי המלך הגדול צוה על הדבר ואין לנטות מדבריו **ד"י** הוידוי ויזכיר בוידוי (עונו) עונותיו ועון אבותיו ועיקר הוידוי (שיג) שיגמור בלבו שלא לעשות עוד **ו"ט** שיתפלל לאל לבקש ממנו מחילה וכפרה ויבקש שיעזרהו על תשובתו **ו"י** תיקון המעות כגון אם גזל ישיב הגזילה קודם וידוי ואם אין לו לפרוע יתפלל לאלהים

צ"ל: לחוליו

צ"ל: מלקות

צ"ל: שיהא?

[317ב(2)]

שיתן לו השגת יד שיפרע **ז"י** לעשות חסד ואמת שנ' בחסד [] יכופר פי' יש עונות (שה') שהתשובה ויום כיפור תולין ויסורין (ממר) ממרקין ובחילול השם מיתה ממרקת (שי) שיהו חטאיו נגדו תמיד לעניין זה מועיל חסד ואמת לכפר לגמרי אחר שעשה תשובה **ח"י** שיהיה חטאיו נגדו ולא ישכחם **ט"י** כשהוא עדיין בחוזק תאותו ונזדמן לו החטא ויצרו תוקפו מאד לעשות ואינו לירא* משום אדם וכובש יצרו בעוז יראת השם **כ'** להשיב רבים מעון וכן אמר דוד אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו וכת' שובו והשיבו משמע שזה עיקר

*צ"ל: ירא

התשובה (רבים) ששייב רבים מעון ד"כ
דברים מעכבין את התשובה חמשה
מהן נועלין דרכי התשובה בפני עושיהם
 ואילו הן הפורש מן הציבור כשעושיין (תש)
 תשובה והחולק על החכמים וזה מחלוקת (?)
 (?) שלא ישוב והמלעיג על המצות ומתוך
 כך אינו חושש בהם והמבזה רבותי'
 ודבר זה גורם לטורדו מן העולם כישון[?] (וה)
 והשונא את התוכחות התוכחות הן (גו)
 גורמות לשוב וכיון שהוא שונא תוכחות
 אין אדם מוכיחו **ויש מהן חמישה שאי**
אפשר לו לשוב בתשובה גמורה כגון (ה)
 המקלל ואינו יודע את מי קילל שיבקש
 ממנו מחילה והחולק עם הגנב כי זה חושב
 בלבו וכי אני גנבתי וגם אינו יודע ממי (ג)
 גנב שיחזיר לו וגורם שהגנב גונב יותר
 והמוציא אבידה ואינה מכיר להחזירה
 לבעליה וכשרוצה לשוב אינו יודע למי
 הוא והדוחק עניים בחוב שהם חייבים לו
 עד שמחליטין לו כל ענייניהם בפחות (מש)
 משוים ואינו חושב שיש בזה עון כי (?)
 שלי אני נוטל והמקבל שוחד להטות
 דין כי אינו יודע עד היכן מגיע הטייה זו
ויש מהן חמשה שהם קלים בעיניו (ו)
ואין נראה לו שחטא ואילו הן האוכל
 משל עני שהוא מזמן לו הרבה מחמת
 הבושת וזה מחשב הלא אכלתי ברשותו
 ומה פשעתי בזה והמשתמש (בעב)
 בעבותו של עני כגון שחטב עצים (בקר')
 בקרדמו אשר השכין בידו והוא אומר בלבו
 מה חסרתיו והמסתכל בעריות אומר
 בלבו וכי בעלתי ומה עשיתי והמתכבד

[318א(1)]

בקלון חבירו אומר בלבו מה עשיתי לו והחוש'
 בכשרים אומ' בלבו שאינו חוטא **ויש מהן**
חמשה אשר קשה לפרוש מהם כגון רכילו'
 ולשון הרע ובעל חימה וכעס ובעל מחשבו'
 רעות והמתחבר לרשע ולומד ממעשיו
וארבע מהן העון הוא גדול מאד כגון (המח)
 המחטיא את הרבים ובכלל זה המעכב רבים
 לעשות מצוה והמסית והרואה את בנו (ב)

בתרבות רעה ואינו מוחה והאומר אחטא
ובכלל זה כל שאיפשר בידו למחות לרבים
ואינו מוחה והאומ' אחטא ואשוב או
אחטא ויום הכיפורים מכפר כל אילו עונות
וכיוצא בהן אע"פ שמעכבין את התשובה
מ"מ אינם מונעים את התשובה ואם עש'
תשובה מהם יש לו חלק לעולם הבא

דרך

העולם שאינם נותנים לב לשוב אלא

+איש

מעבירות גדולות כגון הבא על אשת

או על הגויה או רצח וגנב וכיוצא בהן אבל
דרך הישר לעשות תשובה על כל עבירה
ועבירה כגון מי שלא חש להתפלל בכוונה
ומי שנהנה מן העולם בלא ברכה ומי שה'
שהורגל בדברים בטילים ולשחוק עם הנשים
ובעון ביטול תורה כללו של דבר רבים שלא
הוזהרו מכל מה שכתוב בזה ספר המידות
ואינם חושבין עון בדבר זה לכך הרוצה
לשוב תשובה גמורה ילחם נגד יצרו לתקן כל
מידותיו וישיב אל לבו תרי"ג מצות
ויתבונן איזה מצוה לא נזהר בה ומיום (ש')
שהתחיל לשוב יתן אל לבו כל שאר (?) שאפשר
לו לקיים ולעזוב כל דבר מגונה וזה עיקר
התשובה לקיים מצות בוראו אבל מי (ש')
ששב מעבירה אחת או שתים ורגיל בתעני'
אין זה תשובה (תשובה) כי אם לטרוח לקיים
המצות כהלכתן ומי ששייב כל טורחו על
זה העניין בעל תשובה גמורה האמת (בזמ')
בזמן שהאדם נותן אל לבו לקיים את כל דברי
התורה לכבוד השם לבד בוואי* הוא מיקיל
עליו ענייני התשובה שהוא מסייע לו על
ענייני התשובה ונותן בו כח לעמוד בה "
וזאת היא הטובה הגדולה אשר הטיב השם
עם בני אדם שהוא עוזר לשבים לעשות
תשובה ואפי' בדבר שאין כחו של אדם יכול
להשיג השם ברוב חסדיו ימול לבו ויתן לו כח
לעשות תשובה וכל אדם יעשה גדרים
לפי מה שרואה שיצרו מתגבר עלי' אם רואה

*תיקון מעל הוי"ו: בודאי

[[318א(2)]]

שרעתו נמשך אחר גניבה יתרחק שלא יקבל
פקדונות ושלא ישתדל בממון של אחרים

ויתרחק בדבר שיוכל לבא לידי גניבה ואם
 רואה שדעתו נמשך לזנות יתרחק מאד
 מן הנשים וכעניין זה יעשה לכל דבר ודבר
 והזהר בדבר היתר לעשות גדר למעט
 התאוה וזהו טוב מאד ויש בו תועלת (לכמ')
 לכמה עניינים והראש לכל הגדרים
 שישמור עיניו שלא יתן עיניו במה שאינ'
 שלו וכשישמור עיניו אז לבו שמר וגם זה
 גדר גדול להתרחק מן הגרועי' שלא להתעסק[?]
 עליהם ושלא לשמוע דבריהם וכמעט הכל
 תלוי בזה להתרחק ממי שמיחין[?] לו שלא (לש)
 לשמור התורה או מי שמתלוצץ על עושי
 טובה

ואדם שעשה תשובה

וחזר לסורו אפ' יעשה כך הרבה פעמים
 לעולם יכול לעשות תשובה אם יש להחמיר
 בשנייה ובשלישית יותר מבראשונה
 וגדר גדול בירושלמי מי שהיה רשע כל ימיו
 ועשה תשובה הק' מקבלו ואמר ר' יוחנן ולא
 עוד אלא כל עבירות שעשה נחשבות לו
 כזכיות ובפר' יום הכיפורים אמר אם עשה
 תשובה מאהבה עבירות נעשות לו כזכיו'
 עשה מיראה נעשות לו כשגגות וכל אות'
 שאין להם חלק לעולם הבא ונידונים בגהינם
 לדורי דורות דווקא אותם שמתו ברשעם
 אבל עשו תשובה אין לך דבר שעומד (בפ')
 בפני בעל תשובה וזה העניין דבר טוב
 מאד שירגיל אדם עצמו חוק ולא יעבור (לה')
 להתענות יום אחד בחדש ואותו יום יעשה
 עצמו כאילו אינו בעיר ויסתלק מאשתו
 ומבני ביתו ויסתיר עצמו במקום ססר[?] בחדרו
 ויתחנן להק' בתחנוני' רבים במחשבות (מכ')
 מכוונות[?] אחרי כן ישב ויחשוב בלבו תחילת
 מחשבה לחשוב גדולת השם ואחר כך לחשו'
 קטנות עצמו ושפלותו וישחוב על המות
 ואיך יכלה גופו ויהיה עפר ויחשוב על דיני
 גהינם ויחשוב על עניין גן עדן וטובת (עו')
 עולם הבא וזה העניין לא יעשה במהירות
 אך כוונות[?]* ובעומק הלב ויעריך הרעה
 נגד הטובה והטובה נגד הרעה ויחשוב
 מי שבא בגהינם איך יהיה עניינו מופסד
 בהפסד גדול ויחשוב על טובת גן עדן

*צ"ל: כוונות?

ועולם הבא איך [?] תענוג גדול יש שם אין

[318ב(1)]

ספק מי שרגיל בזה העניין יבא לבסוף לחסידו'
ולפרישות וימאס בעולם הזה שהוא שווא
ושקר ויהא גריל לומר וידוי בכל יום וילב
חרטה גדולה על נשפו ואם היה יכול
לבכות על פשעיו זה טוב מאד כללו
של דבר ישוב אדם מכל מידות רעות
ולזה העניין צריך חיזוק גדול כי כבר (ה)
האדם מורגל בהם וקשה לו לפרוש מהן
ועל זה נאמ' יעזוב רשע דרכו ואיש און
מחשבותיו ואל יחשוב בעל התשובה
שהוא מרוחק מן השם מפני החטאים
והעונות שעשה אך הוא אהוב ונחמד
לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם ולא
עוד אלא ששכרו הרבה שהרי טיעם
טעם * ופירש ממנו וכבש יצרו ואמר
החכם מקום שבעלי תשובה עומדין בו
אין הצדיקים גמורין יכולין לעמוד בו
כי כל הנביאים כולם נבאו על התשובה
ואין ישר נגאלין אלא בתשובה בעלי
התשובה יהיו שפלים וענוים ביותר ואם
הכסילים צחריפין אותם במעשיהם (הר)
הראשונים יש להם לשתוק וישמחו בזה
כי זכות גדול להם לסבול הבושת כמה
מעולה מעלת התשובה אתמול היה זה
מובדל מי"י א-להיו* ישר' שנ' עונותינו היו
מבדילים ביניכם לבין א-להיכם והיום ההוא
מוברק כשכינה שנ' ואתם הדבקים וכו'
בי"י א-להיכם ועושה מצוה ומקבלין יאתן
בנחת ובשמחה שנ' כי רצה כבר א-להים
את מעשיך ולא עוד אלא שמתאוה להם
שנ' וערבה לי"י מנחת יהוד' וגו'

+ש בגליון = וילבש?

*חסר: חטא

*צ"ל: א-להי

*אולי: אותו, או צ"ל: אותן

שער יראת שמים

כתו' בתור'

ועתה (יש)

ישר' מה י"י א-להיך שואל מעמך כי אם לירא'
וכתי' את י"י א-להיך תירא וכתי' יראת י"י היא
אוצרך ואמרו חכמים אין להקב"ה בעולם
הזה אלא יראת * בלבד דכתי' ויאמר י"י

*חסר: י"י או: שמים

לאדם הן יראת י"י היא חכמ' שכן בלשון
 יון קורין לאחת הן רבא אמר בשעה
 שמכניס[י]ן אדם לדין אומר' לו נשאת ונתת
 באמונה קבעת עתים לתורה עסקת בפרי'
 ורביה ציפית לישוע פל[פ]לת בחכמה (הב')
 הבנת דבר מתוך דבר אפי' הכי אי איכ'
 יראת י"י אין אי לא לא משל לאדם
 שאמ' לחבירו יבא והעלהלי חיטין לעליה
 הלך והעלה אמ' לו עירבת בהם קב חומטון
 אמר ליה לא אמ' ליה מוטב שלא העלית

[318ב(2)]

אמר לכו רבא לרבנן במטותא מינייכו
 אל תירשו תרתי מיני גהינם פי' להיות
 יגיעים ועמלים בתורה בעולם הזה ולא (ת)
 תקיימוה ותרדו לגהינם במותכם ובחייה*
 לא נהניתם בעולמכם אחרי שאנו רואים
 שהכל תלוי ביראת שמים וכל התורה אינ'
 מועלת לאדם אלא ביראת שמים והיא
 יס[ו]ד שהכל תלוי בו והיא לבד ש[ו]מרת
 לאדם לעולמי עולמים וכן דוד העיד טוב
 מעט ביראת י"י מאוצר רב ומחמת[?] כן*
 יש לודיעך עניין יראת י"י ודע שיש ג'
 מינין יראת י"י

*צ"ל: ובחיים

*תיקון: לכן

האחת

היא יראה גרוע' מאד כגון אדם
 שאינו ירא מלפני הא' אך
 כחיעשה שום מעשה טוב הוא ירא
 מבני אדם וחשב בלבו אם לא אעשה
 טובה לא יאמינו לי בני אדם ולא יחושו
 עלי ואם זה האיש מתכוין כל ימיו את
 אחריתו עדי יאבד כיון שאין כוונתו
 ומחשבתו בשם הנכבד

הוא ירא מלפני **השינית** הא-ל אך הוא[?]
 ירא מעונש גהינם והוא

ירא שלא יבא בגן עדן ועבור[?] מתחזק
 לעשות מעשים טובים וזה האיש אפי'
 אם קיים כל התורה כולה בכוונה זו
 טוב הדבר שהוא ירא מלפני השם אך
 לא הגיע לעיקר הטובה כי כל כוונתו
 בעבודתו לטובת עצמו ולא לכבוד

+השם

מי שהוא ירא **השלישית** מלפני (ה) השם לא מפני בעולם רק שהוא נרעד מפניו וכל איבריו מזדעזעם בזוכרו גדולתו וגבורתו ועבור שזה הדבר עמוק מאד מאד והבין כי דרך בני אדם שלא יעשו מעשה אם לא יקווה שיהיה להם ריוח או להרחיק הנזק מעליהם ועבור היראה השלישי' קשה להשיג התורה לעשות מעשה ליראת עונש ולקוות הגמול ועל כן תמצא ברכות וקללות בתורה להפחיד לב הקורא כדי שיעורר לבו כמו שעושין לנער עבור שחוכמתו קטנה אינו מבין ערך הטוב על כן צריך המלמד לעורר לב הנער (באג') באגוזים ובפירות נמצא שהנער אינו לומד לכבוד התורה כי אינו יודע ערכה ואינו יודע שיש בלימודו טובה אחרת אך הוא חושב הלימוד טורח ועמל כדי להשיג הפירות כמו העושה מלאכה שאין (המ') המלאכה חשובה בעיניו אלא בשביל

[19א(1)]

הרווח[?] שלו ואם היו נודרין לנער קטן ליתן לו אשה או בית לא היה מתרצה ללמוד כמו (ש) שיעשה עבור פ(י)רי אחד וזהו מחמ' שאין לבו מכיר טובת האשה או הבית וכך עניין התורה שהיא צריכה לה עיר לב בני אדם בדברים שהוא מכיר להמשיך לבו לעשות הטוב וכל זה צריך האדם בעבור שחוכמת* קטנה וחלושה ואין לו הבחנה להבין סוד העניין לכן אל תהיה דומה לנער אך בתקש האמת לכבוד האמת וזה העני' צריך בינה והבנה ועתה הט אזנך (ות') ותבין ודע כי מן הלב יוצאות מחשבות רבות והמחשבות מתגכהות* בחדרי הלב כאשר יתרוממו גלי הים הלב משוטט (ב') בחוכמתו למרחוק וצופה בראייתו ענייני' רבים ברגע קטן מחשב הנה והנה ורץ ושב מעניין לעניין האדם הזה החכימו צור העולמים ולמדו חכמה ודעת ובזאת החכמה עושה בעולם הזה מעשים רבי'

*צ"ל: להעיר

*צ"ל: שחוכמתו

*צ"ל: מתגברות?

ומחמ' החכמה מושל בדגי הים ובחיית
 המדבר ובעוף השמים ובזאת החכמה
 מבין יסודות הגוף קרירותו וחמימותו (לח')
 לחותו וייבשותו ויודע ומבין תחלואי הגוף
 ורפואתו לבקש סמי הרפואה ומכיר שרשי
 ועשבים* ומיני הפירות הקרים והחמים
 הלחים והיבשים וישע בזאת החכמה (לה')
 להשקות הגוף במרקחי הרפואה להעמיד*
 על חוזקו ובזאת החכמה יודע לחרוש &
 ולזרוע ולקצור ולטחון וכל המלאכות (יוד')
 יודע מחמ' רוב החכמה והנה האדם
 שליט בעולם הזה מחמ' חוכמתו ואף בעולם
 העליון מתפשטת חכמתו וא'ע'פ' שגופו (ה')
 הולך הארץ כמו הבהמות והשרצים הנשמ'
 הולכת בעולם העליון ברוב החכמה ומתבוננ'
 ויודעת חכמת מדע העליונים וחכמת מדע
 הרקיעים ומהלך הכוכבים ושיעור קומת'
 וא'ע'פ' שהגוף קטן מאד נשמתו גדולה
 ורחבה יותר מן השמים והארץ כי ידע'
 שמים וארץ ודרכי חמה ומזלות וכל (חילו')
 חילוקיהם הכל נכנס בנשמה וכיון שהכל
 נכנס כלול בה אם כן היא גדולה מכולם שאם
 לא כן לא הייתה יכולה להחזיק

*צ"ל: העשבים?

*צ"ל: להעמידו?

בראותינו כי **ועתה** האדם שליט (בחכ')
 בחכמתו בשני העולמות בעול'
 התחתון ובעולם העליון ראוי לכל אדם
 לחשוב ולהתבוננן למה הודיעו השם כל זה
 אין זה כי אם שישכיל לעובדו לבל שלם
 להבין ולהכיר נפלאותיו ולהכניע ולשעבד

[319א(2)]

הגוף לנשמה וזה יוכל כל אדם לדעת (אח')
 אחרי אשר עולם העליון משמש לתחתון
 כגון הירח והכוכבים והשמש בוודאי (וב')
 ובברור אין זה להנאת הגוף כדי שיהיה
 להנאת עולם זה כי הגוף אין בו ממש עשר
 ורימה ואיך יתקן* שאותן העניינים (הגד')
 הגדולים ימשמשו* לגוף הכלה והמדולדל
 אך הנשמה שהיא זכה וצלולה ומנושא'
 עד לשחקים וממעל להם זהו סברא גדול'
 שהשמים והארץ נבראו לצורכה ולשמש

*צ"ל: יתכן?

*צ"ל: ישמשו

לה והיא יש לה (לה) להבחין ולחשוב מי אני
 אשר השמש והירח נבראו וצורכי אין זה
 כי אם להשתעבד ליוצר הכל להבין (נפ')
 נפלאותיו להללו ולשבחו ולשמור מצותיו
 וזו היא יראת שמים שלא תעבור על מה
 שכתוב בתורה ולעולם ירא מן ה"ק לשום על
 לבו שלא יאבד אהבת השם וזאת היראה
 היא יותר טובה מן האהבה וצריך שידע
 האדם כי גופו מתוקן בצורות כל העולם וכל
 מעשה בראשי' ומעשה מרכבה הכל רמוז
 ומצטייר בבניין גוף האדם מעט וזער
 והנשמה היא דומה כמעט מזער להק'ב'ה'
 ונתחבר הגוף הזה שהוא עולם קטון עם
 הנשמה שהיא דומה לבוראה והזוכה לדעת
 זה העניין הוא יבין נפלאות הא-ל " *תמאב
יש יכולת ביד האדם להתפחד ולירא מן הש'
תחילת היראה להזהר מכל מה שהק' הזהר
עליו ולתקן כל המעשים על פי התורה ולקיים
כל דברי חכמי' ולהתנהג בקדושה ובטהרה
וכל מעשיו יעשה לשם הא-ל בלבד ולא
 ייקרא ירא השם זולתי האיש המדקדק (במ')
 במצות לקיים כל דבר וקטון* ודבר גדול (ולמ')
 ולמסור נפשו על קיום המצות אבל מי
 שלא יחוש לדברי חכמים ויאמר מי יוכל
 לקיים הכל הוא רחוק מאד מן היראה (הט')
 הטהורה " והרוצה להתקרב לא אור (הי')
 היראה ירדוף אחר מעשים טובים ויקטחן
 עצמו לעשות כל מעשה אפי' אם הדבר
 כמו שטות בעיני העולם ודאי לפני השם
 הוא גדול " הלא מצינו בהילל הזקן שהי
 רץ לפני " כמו עבד . ויהיה האדם שלם (במ')
במעשיו שלם ביראה וכשהוא זוכר השם
 יתרעדו כל איבריו מרוב מורא אשר הוא ירא
 מפניו ואז הוא ראוי לידע סוד עליונים שנ'
 סוד י"י אל יראיו ובריתו להודיעם וראוי לבבו'
 שנ' יראה י"י יכבד הק' רוצה שנ' רוצה י"י אל
 יראיו ורואה עליהם באהבה שנ' הנה
 עין ה' אל יראיו ונון מזון שנ' טרף נתן

*מכאן אין באו"צ

*צ"ל: קטון

+ה (=שהיה)
 +עני (בגליון ימין)

?

?

?

[319ב(1)]

ליראיו ומספיק כל צורכם שנ' כי אין מחסור
 ליראיו ונותן להם כל טוב לכל עושהו ומורה

להם הדרך שנ' מי האיש ירא י"י יורנו (בד)
 בדרך יבחר והמלאך מלווה להם שנ' חונה
 מלאך י"י סביב ליראיו ויחלצם . ועושה להם
 נס שנ' נתתי ליראיך נס להתנוסס ועוש'
 להם ישועה שנ' קרוב ליראיו ישעו ומרחם
 עליהם שנ' ריחם י"י על יראיו וחסדו עליה'
 שנ': גבר חסדו על יריאיו, ויתן להם טובה
 גדולה, שנ': מה רב טובך אשר צפנת (לירי')
 ליריאך, פעלת לחוסים בך. ואילו סימני ספר המדות

ביום טוב היה בטוב וביום

רעה ראה. גם את זה לעומת זה עשה האל

...

סימני ספר המידות

יוצא לאור בפעם הראשונה מתוך כת"י משנת ק"ץ
מאת זי שא אברהם בלא"מ אלחנן וא"מ יהודית אסתר קדי"ש

בספר המידות ("ארחות צדיקים") כתב בסוף שער הזכירה: "וסימני כללי כל המידות הכתובים בסוף הספר – יחזור בכל יום פעמיים, ויבדוק עצמו תמיד אם קיצר לקיים המדות, עד שיהא רגיל ליקח מכל מידה הטוב שבה."²

סימנים אלו נעלמו מכל המהדורות המודפסות של "ארחות צדיקים", ואפילו מרוב כתבי היד. אבל בחסדי ה' הם נמצאים בכתב יד ישן משנת ק"ץ,³ והעתקתים כאן כדי לזכות בהם את הרבים.⁴ כתב היד מכיל גירסה מקוצרת של "ספר המדות", ובסופו ציין הסופר: "ואלו סימני ספר המדות" והביא את הסימנים.

העתקת הסימנים מכתב יד זה נעשתה כצעד ראשון לקראת מהדורה מתוקנת ושלימה של ספר המידות (ארחות צדיקים).⁵ לחץ כאן כדי לקבל גירסה נוחה לקריאה ולימוד (עם פיסוק מלא, השלמת כל הקיצורים, ציון מקורות, וכו'). הוצאתם של הסימנים לאור נעשתה כצעד ראשון לקראת מהדורה מתוקנת ושלימה של ספר המידות (ארחות צדיקים).

[193ב(1), משורה 9.]

(העתקנו כאן את שלושת השורות האחרונות מסוף "שער יראת שמים" בספר המדות הקצר.)

...

שנ': גבר חסדו על יריאיו, ויתן להם טובה גדולה, שנ': מה רב טובך אשר צפנת (לירי') ליריאך, פעלת לחוסים בך. ואילו סימני ספר המדות

ביום טוב היה בטוב וביום

רעה ראה. גם את זה לעומת זה עשה האל' וגו'. זה הפסוק אמר שלמה המלך על מה שראה, אשר כל מה שנברא בעולם – הכל זה כנגד זה. כיצד? יש בעולם טובה, כנגד הטוב יש רעה. יש אור בעולם, כנגד זה יש

² נוסח הציטוט ע"פ כתבי יד.

³ מחלקת כתבי היד בספרייה של אוניברסיטת וורשה, מספר 258/11; אנו מודים לספרייה זו על [הרשות שניתנה לנו](#) להוציא את כתב היד לאור עולם, וכן תודה למכון לתצלומי כתבי יד עבריים שבספרייה הלאומית בירושלים (תצלום מספר 32500 במכון). הסימנים מכילים כ-3 דפים בכתב היד: 193ב(1) עד 193ב(1).

⁴ הזכויות למהדורה זו שמורות לאבי קדיש, תשס"ד. [מותר](#) להעתיק ולהפיץ וגם לשנות אותה באופן חופשי בהתאם לרשיון ה-GFDL.

הסבר לזכויות יוצרים: מותר לכל אחד להשתמש במהדורה זו כראות עיניו, ואף לפתח אותה ולשנותה, בתנאי שיאפשר לאחרים לעשות אותו דבר גם בעבודתו. אם מהדורה זו של הסימנים תשולב בתוך עבודה גדולה יותר (כגון מהדורה מלה של "ארחות צדיקים") – אז הגבלה זו כוללת רק את מה שמבוסס על "סימני ספר המידות" הניתנים כאן, ולא את העבודה הגדולה. בכל גירסה מעודכנת או מתוקנת (אף בתוך עבודה גדולה יותר) חובה לציין את ההערה הקצרה הנ"ל עם הקישורים.

⁵ בהכנה גם מאמר מקיף על תולדות "ספר המידות" (ארחות צדיקים) והמחקר על הספר. לכל מי שרוצה להציע תיקונים או שיפורים למהדורה הזאת, [נא לכתוב אל](#): "ושגיאות מי יבין".

חושך ואפילה. בעולם יש ימים ונהרות, (כנ')
 כנגד זה יש יבשה. יש מדבר ויש יישוב.
 יש הרים וגבעות, יש גאיות ועמקים. ויש
 חמימות ויש קרירות. בענין זה נברא הכל,
 ובכל אחד ואחד יש בו טובה ורעה. וכל חכם
 לב נוטל מכל אחד ואחד מה שיש לו הנאה
 ממנו. כגון האור טוב יותר מן החושך,
 אך בחושך יש טובה שבלילה יש מנוח
 לכל לישן, מה שאין כן ביום. ובחושך אדם
 נמלט מאויביו הבאים עליו. ובענין זה
 יש בכל דבר ודבר, והכל זה לעומת זה. וכן
 האדם נברא בענין זה שכל מידותיו
 ושיטותיו – הכל זה לעומת זה, כגון הגאון
 והענוה, היגון והשמחה, ובכל מידה ומ'
 שיש* בה צדדין המרחיקין אותו מן הדרך
 הטובה והישרה. ועל זה נאמר: יעזוב רש'
 דרכו וגו'. ויש בכל מידה צדדין אשר
 בהן מתקרב הנבון והמשכיל לעבודת
 השם. ועבור אשר ראינו כי הצדדין
 רבים בכל מידה, לכן באנו לסדר המידות
 בדרך קצרה, לעשות סימנים. ויהיו (הסי')
 הסימנים הללו סדורים בפוך, ותהיה מורגל
 בהם. ואם תהיה בענין שיביאך אל
 הגאווה – יזכירוך הסימנים הללו להשפיל
 רוחך. כי תחשוב: כמה נתגאו בעולם
 בגאווה ובשררה, ונשכחו כלא היו והיכן
 הם? לכן תידבק בענוה. ואם תהיה
 בענין שיביאך אל הכעס – יזכירוך (הס')
 הסימנים האלה להסיר כעס מלבך. ואם
 תהיה בענין שיביאך לאהבת עולם

צ"ל: יש

[319ב(2)]

זה – יזכירוך הסימנים האלה לעזוב כל (האה)
 האהבות, כי הכל הבל וכלה, ולתפוס אהבת
 השם, כי היא האהבה המובחרת. ואם
 תעשה שום מצוה – יזכירוך הסימנים
 האלה שתעשה המצוה לשם שמים, (לכ')
 לכוין בה בכוונה טובה. ואם תהיה (בע)
 בענין שיטריד לבך להרחיקו מן השם
 הנכבד – יזכירוך הסימנים הללו להעביר
 הטרדא, ולהביא מחשבותיך למעלה ליחד
 לבך לאלהים.

מחוק אבל נ"ל "ליחד"

הגאווה

היא מידה רעה מאד מאד.

במידת הגאווה ישכח האדם

השם הגדול. כי כל דעת המתגאה להתגדל ולהשתרר, ואפי' כשעשה מצוה – חושב (בר) ברעתו לקבל שבח מן העולם, וחושב בדעת שכל הצלחתו מרוב חכמתו. מן הגאווה יבא לעבירות רבות, כגון רדיפת כבוד, ומחלוקת במ? דעל? ובתורה חולק שלא לשמה, ולא יודה על האמת, ומתבייש לשאול מה שאינ[ו] יודע. ויבא לידי גזל וגניבה ותאוה יתירה לכל* רעות, ולשכוח השם. והמתגאה מבזה לכל אדם, ומתכבד בקלונם. כללו של דבר: בלב המתגאה יש שער גדול פתוח, להכניס בו יצר הרע לבלבל המחשבות, ומי שלא יעלה בלבו לסתום השער הרע הזה – יהיה אבוד מן העולם הבא. לכן המשכיל יזהר מאד מן הגאווה, שלא יתגאה – לא בגופו ולא בשערו, ולא בראשו ולא בגרונו, ולא ביד[ו] ולא ברגליו, ולא בריח אפו ולא בלשונו, ולא במאכלו ולא במלבושיו. ולא יתגאה בלבו, כי תועבת יי' כל גבה לב. וזה דבר גדול, אשר בגבהות הלב נקרא תועבת יי', ואשרי האדם אשר ירגיש בדבר זה, להבין העונש הגדול הזה על דבר קל כזה. רבים נכשלים בזה, והמשכיל – (ימ?) ימלט נפשו שלא ל[י]קרא תועבה. השם הזה מכוער מאד, ואתה דע לך. ואע"פ (ש) שהגאווה רעה, אפי' הכי מצוה לאדם שיהיו מלבושים* נקיים, ומאכלו נקי, וכל כיליו נקיים, ושלחנו נקי, וגופו נקי, כי הדר התורה זהו הנקיות. וכל זה יכוין לשם שמים. וכן לעולם יגביה נפשו למעלה, ויתרעם על נפשו תמיד כמה שהוא ממעט עבודת השם. ויהיה זהיר להוכיח את הרבים, (ולע) ולעמוד נגד הרשעים ולהשפילם לפי (יכ) יכולתו, ולהודיע תועבתם כדי להתרחק מהם. ואע"פ שדבר זה נראה כמו גאווה, אפי' הכי צריך לעשות כן, אך יכוין לשם שמים. ובתחילה יראה שלא יבא לידי (קל) קלקול במלחמת הרשעים, שלא יצא שכרו בהפסדו. וצריך לבקש רחמים על זה

"להתגדל" לא ברור [אבל ראה א320א(1) שורה 14].

צ"ל: כשעושה

נראה לי: במילי דעלמא

*צ"ל: וכל

צ"ל: מלבושיו?

וכיוצא בזה, שידריכהו השם בדרך הישר.

הענוה

היא (ד") שורש העבודה, ועיקר

לכל מעשה טוב. ומעשה (ה)

העניו מקובל לפני השם. ומה הענוה? (ש)

שיהיה בעיניו וחושב עצמו כאין, וצנוע

ושפל רוח, ורוח נשברה. ובעודו בריא

ובזמן שהוא שחי* בטובה – יחשוב שהשם

הטיב עמו ברוב חסדיו, ושהוא אינו ראוי

לאותה טובה. וגם העני יחשוב על המעט

שיש לו – שאינו ראוי אפילו לאותו המעט, כי

מה יש לו להחשב יותר מיתוש אחד, אך

שהשם עשה עמו לפני משורת הדין.

וידה* לו על טובותיו, וישתחוה לו. ויחשוב

גדולת האל, וכל מעשים טובים שיוכל לעשו'

אינם כי אם טיפה בים כנגד מה שהוא (ח)

חייב לעשות. ויהיה עניו ושפל רוח לפני

כל, אפ' לפני הקטנים ממש. ויחזיק כל אדם

טוב יותר ממנו, ולא יחוש על הכבוד לקבל

שבח מבני אדם. ולא יחוש על ביזוי שיבזו',

אך ישמח על הביזוי ויחשוב שהוא ראוי

לזה. ויהיה ניכר בששה סימנים הענוה,

והם: המחילה בעת הכעס; וענייני שבח

וגנאי שיהיה הכל שוה בעיניו; ולהצדיק

הדין בעת ההפסד, ולהשפיל עצמו בעת

שפע הטובה בעושר ובבנים ובחכמה;

ולילך מעצמו ולפייס את מי שהרע לו; (ול)

ולהתנהג במענה רך; ולהיות שמח בחלקו.

אך לא יהיה עניו לפני הרשעים במילי

דשמי', אלא יוכיח אותם לפי כוחו. ולא

יירא* מידת הענוה בעניני המלבושים +

העולם, שיהיו סבורים שהוא חסיד והוא

עושה רעות בסתר [ו]גונב דעת הבריות.

הגרש סימן למחוק הדל"ת

צ"ל: חי

צ"ל: ויודה? או: יודה

+לרמאות בגליון *צ"ל: יראה

הוי"ו נוספה מעל לשורה

הבושת

הביישן – לא במהרה חוט'

מחמת הבושת, ומתוך (ש)

שלא לשמה לבסוף יעשה לשמה. אך*

מעלה העליונה היא שיתבייש לפני הש'.

וישיג זה הענין בהתבודדו לחשוב בגדול'

השם. ובמקום מצוה יסיר הבושת מעל

פניו, שלא יניח שום מצוה עבור הבושת.

וזה הבושת רע מאד: אם יעזוב המצוה

נראה לי: "אין" תוקן ל"אך"

בעבור הבושת, או אם לא ישאל מה שאינ' יודע מחמ' שיתבייש. ולא יבייש שום אדם, לא* בעניין התוכחה, אם לא יקבל בנחת. " צ"ל: אלא בעניין

נ"ל: "נגד הרשעים" נוסף בטעות, וראה במפשט הבא

העזות

המידה הזאת רע מאד להעיז פניו (נגד הרשעים) נגד מוכיחו, או לכפור במלוה ובפקדון (וכיו) וכיוצא בזה. אך טוב העזות נגד הרשעי'

[320א(2)]

שלא להודות על שקריהם, ושלא להסכים עמהם, ולהעיז פניו לקיים המצות. "

האהבה

המידה הזאת רעה ברוב* המקומות, והיא עוקרת כל מידות טובות: אהבת ממון, (וא) ואהבת נשים, ואהבת אם ואב, ואח ואחות, וקרוביו ורעיו, ואהבת גופו וימי חייו, (ו') ואהבת הכבוד, ואהבת התענוגים כאכילה וכשתיה ושינה, וניו המלבושים – כל אילו האהבות מעבירות האדם שלא לעשות הטוב. ורוב העולם נכשלים בהם, ורבים יפלו ולא יקומו. אך מי שרוצה להתחזק על יצרו – יוכל להתגבר ולעשות כל האהבות האלה לשם שמים, ואשרי מי שזוכה לזה. וצריך האדם לעזוב כל האהבות וידבק (ב) באהבת הבורא ית', כי האהבה הזאת עיקר על כל המעלות. ועבור שהאדם מלובש בגוף, וטבוע בחשך זה העולם שהוא (ש') שוא ושקר – על כן קשה היא מאד להשיג. והאהבה היא שיאהב אהבה גדולה יתיר' מאד, עד שתהא נפשו קשורה בשמח* , ולהבריה מלבבו נעימות הגוף ותענוג של עולם זה. והאהבה עזה, ומתגברת על לבבו, וכל ההנאות של עולם זה – הכל כאיין כנגד תוקף הגבורות* שמחת אהבת השם. ואין כל חכם זוכה לזאת האהבה. וזה דבר ידוע וברור, שאין זאת האהבה נקשרת בלב האדם עד שיעזוב כל מה שבעולם+.

*עיינ שער האהבה

*צ"ל: תגבורות ע"פ או"צ

+חויץ מי"י? (סוף ההוספה בגליון לא ברורה)

השנאה

זאת המידה רעה:

מי ששונא חבירו, (וה')
והשונא מעשים טובים. וצריך לזהר מאד
שלא לשונא* בני אדם, ורבים נכשלים בזה.
אך טובה לשנא כל מה שמעביר אותו ומרחיקו
מאהבת הבורא, ולאהבת כל מה אשר (יקר)
יקרבהו לעבודת הק'.

*צ"ל לשונא

האכזריות

זאת המידה רעה,

כי בעל' המידה הזאת

לא ירחמו על העניים, והם נוקמים, ונוטרים

איבה, (וגונבים איבה*) וגונבים וגוזלים, ולא (יר')

ירחמו, ומענים יתום ואלמנה. אך נגד (הרש)

הרשעים יהיה אכזרי. ויהיה אכזרי על (גו')

גופו לטרוח בתורה ובמצות, וכן על בניו (יה')

יהיה אכזרי שיטריחם לעסוק בתורה (ובמ')

ובמצות כפי כחם. והכל במידה שוה לפי

נ"ל שצריך למחוק

+היכולת. (הצילום חשוך בגליון וכך נראה לי.)

הרחמנות

זאת המידה טובה מאד,

לרחם על העניים (הט')

[[320ב(1)]]

הטובים, ולרחם על הבהמות, ולרחם על (עצ')

עצמו ועל בניו ואוהבם לזכותם לחיי עד.

אך לא יהיה רחמני על הרשעים, או לרחם

על גופו ועל בניו, שלא לטרוח בתור' ובמצו[ת].

הדאגה

זאת המידה רעה לגוף

מאד, והדואג על עולם זה

להשיג תאותו - זה רעה מאד. ויותר רע (הד')

הדואג אחר עבירות. אך הדאגה טובה

לדאג על מיעוט השגתו בתורה ובמצות,

ולדאג ולפחד שמא ישכח לימודו, ויחזור

תמיד. ולא ידאג ולא יירא משום דבר (המ')

המונעו מעבודת השם. ולעולם ידאג (מעונ)

מעונותיו, וידאג שמא גורם הפורענות

הבאים לעולם, וידאג שמא אוכל שכר (מע)

מעשיו הטובים בעולם זה. וידאג תמיד

שמא אין מעשיו מקובלים לפני השם.

ולעולם ידאג ויצטער על כבוד השם, וכבוד

התורה, וכבוד ישר' אשר נתמעט. ועל (ע)

עניינים כאילו יגדל* תמיד

*צ"ל: ידאג

השמחה⁷ נין של

אדם. וכל העושה מצוה בשמחה – יש לו שכר גדול לאין חקר, ממעשיו הטובים אשר יעשה בשמחה: ולהנעים* זמירות, ולשבח בשמחה, ולקבל כל מאורעותיו (בש) בשמחה. ולשמוח בשבתות ובימים טובים בשמחת הק', ולשמוח לב העניים והאכילום. אך השמחה אינה טובה לשמוח בהבלים, ולשמוח בעבירות, ולשמוח באיד בני אדם או לשמוח בתקלת בני אדם. אך יהיה בחלקו שמח, וישמח בעבודת המקום ובתורה.

*צ"ל: להנעים?

הביטחון

שורש הביטחון הוא

שיסמוך על חסדי &

האל היעשה לו הטוב בכל ענייניו והוא (בו') בוחר לו הטוב יותר ממה שהוא בוחר (לע') לעצמו, וצריך הבוטח לידע שהק' הוא (ה') החומל, ושאינו מעלים עינו ממנו, ואין לו מונע מלעשות חפיצה של הבוטח. והוא יודע מה טוב לו, והוא מנהיגו ומשמרו עד היום. ואין אדם יכול לברוח מהנהגתו, ולא (יג') יגיע לו נזק או טובה אלא ברשות האל. והוא בתכלית הנדיבות והחסד, ואין לו הפסק לעולם. ועד רואה מחשבות הלב, (ויו') ויודע אם בוטח בו בלב שלם. ויבטח בשם על ענייני גופו ופרנסתו, ויבטח בו שיתן לו השגת יד לפרנס אשתו ובני בניו, (ולה') ולהדריכם בדרך ישרה. ויבטח בו (שיט') שיטהר לבו ליגיעתו, לעבודתו העליונה.

[320ב(2)]

ויבטח בו שיזמין לו המצות, ולימוד התורה, ושיתן לו היכולת לעשות הכל, ושישרת לו בכל איבריו באמונה ובכיון ליחד הלב אליו. ויבטח שיזכהו שיראה בימיו במהרה ביאת משיח, ובניין בית המקדש. ויבטח שיזכה לעולם הבא לאור הגדול. הבוטח בלב שלם – יביא אותו הביטחון שלא יעבוד לאדם זולתו & להתרצות אליו, ולא יסכים עם הרשעים

בדבר שהוא כנגד השם. הבוטח – נפשו (ב)
 במנוחה, ואינו מיצר על שום עניין (מענ')
 מענייניו, כי הוא יודע שהבורא מנהיגו
 לטובתו, בעולמו ובאחריתו. וישים דאגתו
 ואבלו על מה שהוא ממעט מעבודת הש',
 ולא על עולם זה. אך הביטחון אינו טוב
 כשייך* בדרך מסוכן, או שיכניס עצמו (ב)
 בענייני סכנה ויאמר: הנני בוטח בשם
 שיושיעני! או יעשה עבירות חבילות (ח)
 חבילות, ויסמוך על זה שיחשוב: הנני בוטח
 בשם שיכפר לי, כי רחמן הוא. אין זה דרך
 +הביטחון.

*צ"ל: כשילך (תוקן מעל האות)

*צ"ל: שהעבי' [=שהעבירות]?

*צ"ל: עליה (והוספת מ"ם נראת מחוקה)

החרטה

זאת המידה היא דרך

לתשובה מפני העבי*

אין מתכפרות אלא בחרטה. אך היא רעה

אם עשה מצוה ומתחרט עליהם*

הכעס

כל מיני גהינם שולטין בו,

ואין השכינה שורה עליו.

ושוכה תלמודו, ויבא לידי טעות. ובידוע (ש)

שעונותיו מרובים מזכיותיו. ואין הקפדן (מ)

מלמד. כמה עבירות באות מן הכעס! אך

צריך לכעוס לפעמים, להטיל אימה על ביתו

ועל אותם השומעים למוסריו, ולתלמידיו.

וא'ע'פ' שכועס לשם שמים – יכעוס במידה;

ויראה עצמו כאילו כועס, אבל בלבו לא יהיה
 +כעוס.

הרצון

זאת המידה טובה, כי היא*

מתרצה בכל ענייניו, ואינו

מהרהר אחר השם. והעולם אוהבים אותו

מפני ההוא רוצה בבני אדם, והם רוצים

בו. והוא מעביר על מידותיו, והוא מקבל

מוסר, כי הוא מלא רצון לעשות טובה. אך

הרצון רע מאד להתרצות בדרכי הרשעי'.

הקנאה

מידה רעה מאד לקנא

בני אדם. מן הקנאה יבא

לידי חימוד, ולידי גזל ומחלוקת. אך יקנא (בי)

ביראת השם, ובלומדי תורה – יקנא לעשות

כמעשיהם. והפורש מן הקנאה והחימוד –

שכרו הרבה מאד.

זאת המידה טובה לעולם

[321א(1)]

הזה ולעולם הבא. אם יש לאדם מלאכה – שיעש* בזריזות, להספיק את עצמו (ו) ובני ביתו. וכל צרכיו יעשה בזריזות. וכן לעניין הלימוד ועשיית* יהיה זריז, ובזה העניין יעלה לכל מעלות טובות. אך הזריזות רע מאד כשהוא זריז &

*שיעש' [=שיעשה]

*חסר מילה: כנראה: המצות

+לעבירו['].

העצלות

עניינו מקולקל מאד בעולם הזה ולעולם הבא. אך העצלות טוב כגון המתעצל לעשו רעו*?

*טיפה נשאר מהגרש?

הנדיבות

זאת המידה טובה (מ') מאד: שיהיה נדיב (במ) בממונו להיות וותרן, ולעשות לפנים (מש) משורת הדין, ושלא ידקדק עם חברו עכ[ל?]* דבר מועט, ולתת צדקות, ולהשאיל כיליו וספריו. ויהיה נדיב בגופו לטרוח עבור אחרים. ויהיה נדיב בחמתו ללמדה לכל. אך לא יהיה נדיב לפזר לריק, וליתן לרשעי, או למלאות תאותו.

*צ"ל: על. כנראה: כ' תוקן לל' בגליון.

הציקנות

זאת המידה רעה, כי מי שהוא צר עין – לא יוכל לרחם על העניים, והוא שנאוי על (הב) הבריות כל* כי לא יוכל לההנות בני אדם, ואינו מהדר המצות. אך זאת המידה* שהוא עצרן לפזר ממון, ולמלאות תאותו.

*קו למחיקה מעל למילה
*כנראה חסר: טובה

הזכירה

זאת המידה טובה מאד לזכור כל ענייניו. כל משא ומתן שלו – צריך לזכור, כדי שיהיה נותן ונושא באמונה. ובזאת המידה ידע (ה) התורה והמצות, שישים על לבו לזכור הכל. ויזכור אחריתו וראשיתו – מאין בא ואנה ילך. ויזכור תמיד את יוצרו, (והטו') והטובות שעשה לו: שבראו וגידלו (ונש) ונישאו, והודיעו חכמה ודעת, ונתן לו & תורה הטהורה. ויהיה חרד לדברו, כמו &

*חסר מילת "רצון" או "דבר"

עבדי המלך הנחרדים לדבר המלך. ויחשו' ויזכור אשר כל הדברים עושים שליחו', כגון השמש והירח והארץ נותנת את יכולה, וכן יעשה הוא שליחותו. וכמו (שא') שאדם טורח לעשות * אשתו שהוא אוה' – כן יעשה רצון אוהבו הגדול הק', ויחשוב איך הוא זריז לזה העולם – כל שכן שיכין צידה לדרך הגדול והרחוק, להיות מקושט ולפרוע חובו מה שנתחייב ליוצר הכל. ויבין מה הפרש יש בין עליונים ותחתונים, ויקשור דעתו אל נעיונות עולם הבא. "

[[321א(2)]]

+כנגדו. "

ויזכור תמיד את השם במחשבותיו, & ויזכור תמיד חטאיו כדי להצטער על שהכעיס האדון הגדול. אך זאת המיד' אינה טובה לזכור הבלי העולם ורוב (ה') התחבולות, או לזכור אם חבירו פשע

השכחה

זאת המידה אינ' טובה אם שוכח

את יוצרו, ואם שוכח עונותיו, ואם ישכח מה שהוא לומד, ואם חבירו עשה לו טובה – ושוכח. אך טובה היא שישכח פשעו, מה שפשעו* חבירו לנגדו "

*צ"ל: שפשע

השתיקה

והדברים. אמרו (ח) חכמים: לא מצאת[י]*

*היו"ד לא ברורה

לגוף טו' משתיקה. רוב דברי העולם – הכל הבלי הבליים. לכן ירבה בשתיקה, (ול) ולשמוע חרפתו ולשתוק. וכשאדם מסופק אם ישתוק או ידבר – ידבק (בש) בשתיקה. אך דברים טובים – יותר טובי' הם משתיקה, כגון לדבר בדברי תורה וביראת שמים. והמשכיל יזהר מדברי' בטילים, ומשיחת ילדים ושיחת נשים. יראת שמים בלב המרבה דברים זה אי

+אפשר. "

הליצנות

הנותן דופי בבני אדם נקרא ליץ. אין להתלוצץ על שום אדם. והמתלוצץ על עושה מצו' – זה רע מאד, כי רבים נמנעים מלעשות

טוב עבור הליצנות. אך טוב להתלוצץ &
על עושה רעות, כדי שימנעו מן הרע. "

השקר

אין אדם יכול להיות (א)
אמיתי אם לא שיתקן (מ')

מידותיו, כי כל אדם מושך דבריו אחר
מידותיו. ויזהר אדם שלא ישקר אפילו
דברים בעלמ' שאין בהם ממש, כי גדול
עונשן* של שקרן. אך פעמים התירו (חכ')
חכמים לשקר: בהבאת שלום, ולשבח הכלה,
ובאושפיז', ובמסכת, ובפוריא. "

צ"ל: עונשו, ואולי תוקן

האמת

הנשמה היא נבראת (מ')
ממקום טהרה ואמת.

אין מעלה לאדם כמעלת האמת, להיות
אמיתי במחשבותיו. והמגיע למעלה
הזאת – כל הדברים שיחשוב ושידבר
יתקיימו, ויראה בלילה חלומות אמת,
וידע עתידות. "

החניפות

זאת המידה רעה
מאד, להחניף ולגנוב (ד')
דעת הבריות. והמחניפים לרשעים (בח')

[321ב(1)]

בחליקת לשון – בזה נמנעים מן התשובה.
אמ' ר' שמעון בן חלפתא: מיום שגברה (אג')
אגרופה של חנופה – נתעוותו הדינים, (ונת')
ונתקלקלו המעשים, ולא יוכל אדם לומר
לחבירו: מעשיי גדולים ממעשיך. ואילו
מחניפים להם: לאשתו משום שלום בית,
לבעל חובו שלא ילחצנו, ולרשע שלא
יזיק לו, ולרבו שילמדנו תורה. וכן מצו'
להחניף לתלמידיו ולחביריו כדי שילמדו,
וכדי שישמעו לדבריו לקבל תוכחותו* "

*אולי: תזכרתו או תזכחותיו

לשון הרע

זאת המידה רעה
מאד. ואפי' לומ' אמת –

אסור לספר בגנות חבירו. וזהו לשון (ה)
הרע, שאומר: כך וכך עשה פלוני, כך
וכך היו אבותם*, כך וכך שמעתי עליו.
אבל האומר שקר על חבירו – זה נקרא (ש)

*צ"ל: אבתיו וה"ם" נראה מחוק

*אולי צ"ל: המספר (וראה בהמשך)

*צ"ל: לדונו

*צ"ל: ולנחם (והיו"ד מסומן)

שם רע. ובוודאי המרגיל בלשון הרע – הוא פורק עול שמים מעליו. וקשה מאד (לע') לעשות תשובה מעון זה: מהספר* לשון הרע על בעלי תשובה; בזה מחטיא את הרבים, לנעול דלתי התשובה. וכן רע (מ) מאד המספר לשון הרע על גבאי צדק' הטובים, ועל עושי מצוה ויראי שמי' גדול עונשו מנשוא. ויזהר מאבק לשו' הרע, ואל יספר בטובתו של חבירו בפני שונאו. יש עון הנקרא רכילות, וזהו המגלה לאדם מה שחבירו דיבר עליו, ובזה גורם שנאה. ירא שמים – חייב אתה לדונן* לכף זכות, אפי' אם הדבר נוטה לחובה מלזכות. בינוני יש להכריע לזכות. ואם הדבר נוטה לחוב – יהיה אצלך ספק. ומי שרוב מעשיו לרעה – יש להכריע מעשיו ודבריו לחוב'. המספר דבר לחבירו – אין לגלותו בלא (רש) רשותו. וכל דבר הנאמר בפני שלשה בני אדם – אין בו משום לשון הרע. ואם האומר הזהיר את השומעים שלא יגלו, אפי' אומ' בפני רבים – יש בו משום לשון הרע. ומצוה לומר לשון הרע על בעלי עבירות, לבזותם ולהשניאם בעיני בריות, כדי שיבדלו מהם. וכן על בעלי מחלוקת מצוה לספר לשון הרע. מקור⁶ גדול יש תחת הלשון, כגון: הלימוד, ולדבר יראת שמים, ולהתפלל, ולהוכיח, ולצות בניו אחרי' לשמור ולעשות, וכן כל השומעי' למוסרו. וינחם* אבילים, ולנחם עניים ולדבר על לבם דברי ניחומין, ולהיות רגיל בשירו' ותושבחו' ובדברי אמת.

[321ב(2)]

התשובה. טוב

*כאילו: חשב'

לגבר שיהיה מקדים לשוב בעודו ברי' ושליו, ויעורר לבו בכמה עניינים: (שיח) שיחשוב אחריתו, שצריך ליתן חשב* לפני הק' על כל מה שעשה מנעוריו, הן דברים, הן מעשים, הן מחשבותיו.

⁶ ראה [16ב31(1)]: "מקור גדול של מצות תחת הלשון". וכנראה צריך להוסיף גם כאן "של מצות".

*הכ"ף סופית מחוקה	<p>לכן יפחד מן הדין הגדול, ומן הדינים הקשים, ויחשוב על הטובה הגדולה הצפונה לצדיקים. ויחשוב איך* אדם אוהב תענוגים בעולם הזה, שהם (תענ) תענוגים של הבל, והם פוסקין* לפ' שעה. לכן יחמוד התענוגים הגדולים שלע[ד?]*, שאינם פוסקים לדורי דורות ולעולם ועד. ויתחרט תמיד על חטאיו, ויעזוב דרכו הרע, ויצטער בלבו, ויצטער בצום ובבכי ובמספד, וילבש שק, ויורד עדיו (מ') מעליו, וידאג מעונש עוונותיו, ויתבייש לפני הק', ויהיה נכנע לפני השם, וישתוק למחרפיו, ויהיה רגיל במענה רך, ובשי[?]* (וי) וישבר התאוה, ויפרוש אפילו מן המותר.</p>
*סוף המילה לא ברורה	<p>ויתבונן באיזה אבר חטא, ובאותו אבר יזהר לעשות מצוה* בכל יכולתו. ויחפש דרכיו לידע העבירות שחטא מנעוריו, ויתוודה עליהם. וירבה לעשות גדרים שלא (יו) יסיף לחטוא, וידע באיזה אבר עבירה יש מלקוש* או כרת או מיתה, ולפי החטא יצטער. " ויהיו העבירות בקלות – חמורו בעיניו, ויזכיר בוידוי עוונותיו ועון (אב) אבותיו, ויגמור בלבו שלא יחטא עוד. " ויתפלל לאל שיעזרהו על תשובתו, ויבקש שיכפר לו. וישיב הגזל קודם הוידוי, ואם אין לו – יבקש מן השם שיתן לו השגת יד לפרוע. " וירגיל עצמו לעשות חסד (ואמ) ואמת. ויהיה* חטאיו נגדו תמיד. וישוב בעודו ברי בחוזק כוחו, ויכבוש יצרו בעוז יראת השם, וישיב רבים מעון.</p>
*אולי צ"ל: מצות	
*ה"ש" מסומנת וצ"ל: מלקות	
*אולי צ"ל: ויהיו	

שורש התשובה

שילמוד
ת'ר'יג'
מצות

עד שיהיו שנונים ומחודדין בפיו, וערוכים בשפתיו, ויהגה בהם תמיד. ועל כל מצוה ומצוה – ישים על לבו לחשוב עם נפשו, אם קיים אותה או לאו. כגון בעניין לחשוב אם דיקדק להתפלל בכוונה או לאו, או אם נהנה מן העולם הזה בלא ברכה. ואם ידע בעצמו שלא חש לזה – הרי חטא כל ימיו, וכשיתחברו יחד כל אילו העונות – הרי מזאת המצוה

[322א(1)]

לבד יש חבילות גדולות של עבירות. ועל דרך זה יחשוב עם נפשו על כל מצוה ומצוה, ואז יגיע לתכלית התשובה. וידע האדם ויאמין שאין התשובה חשובה לפני המקו', אלא שידחוק אדם את עצמו לטרוח לקיים כל מצוה ומצוה כהלכת'. ומי שישים כל טורחו על זה העניין – הרי זה + תשובה גמור, ויתקן כל מידותיו על פי התורה והמצות.

+בעל

והנה יש ח דברים* באדם, אשר בהם יעשה *צ"ל: אברים (ראה בהמשך והח"ת מחוקה) כל מעשיו. האזניים א, העינים ב, הריח (בנ') בנחירים ג', בפה יש שני מקומות: הדיבור ואכילה – הרי ה', הידים ו', הרגלים ז', הערוה ח'. והלב מלך על כולם, להנהיג את כולם לפי חפצו. ועל אילו ח' איברים – ישים מחשבתו לדקדק בדקדוק ל???* שכל אחד ואחד יהיה מורגל בעשיית המצוה. והראש לכל הגדרים – שישמור את עיניו, שלא יתן את עיניו (במ) במה שאינו שלו. ובזה העניין ישבר את התאוה, כי בוודאי התאוה והחמדה – הנה ראש לכל הקילקולים, ואחריהן נגרות עבירות רבות. לכן יתאמץ להעמיד עצמו להלחם כנגד התאוה והחמדה, ולשמור עיניו, ובזה יתקן כל ענייניו. ומיום שהתחיל לשוב – יסכים במחשבתו בהסכמה גמורה לקיים כל המצות שאפשר לו לקיים לשם, ואז הק' מקיל ענייני התשובה לסייע לו, (ול) ולתת לו כח לעשות תשובה. אפי' בדבר שאין כחו של אדם יכול להשיג – הק' ימול את לבבו, לחזקהו לעשות תשובה. ובלבד שידחוק עצמו לטרוח במצות בלב שלם באמת – בזה יגיע למעלה* התשובה. גם צריך להזהר מאד מאד להתרחק מן הרשעים ומן הליצני' שלא להתעסק עמם, לא במשא ומתן, ולא & בלימוד, ולא לשמוע דבריהם, כי הם מסירים את לב האדם. וכמעט כל התשובה תלויה בזה. וירגיל עצמו יום אחד תוך + חדש וחדש שיתייחד במקום אחד בסתר לבדו ולבדוק עצמו, לתקן הנהגתו על פי המידות הכתובו' בספר הזה: לברור מכל מידה צד הטוב שבה ולהתנהג בזה, ולבדוק עצמו לתקן מעשיו

*צ"ל: אברים (ראה בהמשך והח"ת מחוקה)

כל מעשיו. האזניים א, העינים ב, הריח (בנ')

בנחירים ג', בפה יש שני מקומות: הדיבור

ואכילה – הרי ה', הידים ו', הרגלים ז', הערוה ח'.

והלב מלך על כולם, להנהיג את כולם לפי חפצו.

ועל אילו ח' איברים – ישים מחשבתו לדקדק

בדקדוק ל???* שכל אחד ואחד יהיה מורגל

בעשיית המצוה. והראש לכל הגדרים –

שישמור את עיניו, שלא יתן את עיניו (במ)

במה שאינו שלו. ובזה העניין ישבר

את התאוה, כי בוודאי התאוה והחמדה –

הנה ראש לכל הקילקולים, ואחריהן נגרות

עבירות רבות. לכן יתאמץ להעמיד עצמו

להלחם כנגד התאוה והחמדה, ולשמור עיניו,

ובזה יתקן כל ענייניו. ומיום שהתחיל

לשוב – יסכים במחשבתו בהסכמה גמורה

לקיים כל המצות שאפשר לו לקיים לשם,

ואז הק' מקיל ענייני התשובה לסייע לו, (ול)

ולתת לו כח לעשות תשובה. אפי' בדבר שאין

כחו של אדם יכול להשיג – הק' ימול את לבבו,

לחזקהו לעשות תשובה. ובלבד שידחוק

עצמו לטרוח במצות בלב שלם באמת – בזה

יגיע למעלה* התשובה. גם צריך להזהר

מאד מאד להתרחק מן הרשעים ומן הליצני'

שלא להתעסק עמם, לא במשא ומתן, ולא &

בלימוד, ולא לשמוע דבריהם, כי הם מסירים

את לב האדם. וכמעט כל התשובה תלויה

בזה. וירגיל עצמו יום אחד תוך + חדש וחדש

שיתייחד במקום אחד בסתר לבדו ולבדוק

עצמו, לתקן הנהגתו על פי המידות הכתובו'

בספר הזה: לברור מכל מידה צד הטוב שבה

ולהתנהג בזה, ולבדוק עצמו לתקן מעשיו

*צ"ל: למעלת?

+כל

על דרך המצות. ויבין חסרונותיו: באיזה מצוה מיעט טורח, שלא להשתדל בכל כחו להתאמץ בה; ואיזה מצוה אין ידו משגת לקיימה. ועל כל הדברים ישפוך נפשו (ב') נוכח פני השם, שיעזרוהו לקיים מצותיו, ויתן לו לב שיספיק לעשות רצונו, ושיתן לו לב נאמן להאמין בו באמונה שלימה, ולבטוח בו בביטחון שלם. ובאותו היום יקדיש (עצ)

[322א(2)]

עצמו לטהר מחשבותיו, ויחשוב על המו+ שיכלה גופו ויהיה עפר + ויחשוב על דיני גהינם, ומי שבא שם איך יהיה עניינו (מו') מופסד בהפסד גדול. ויחשוב על נעימות עולם אשר שם תענוג לאין חקר. ויחשוב במחשבות מכוונות על גדולת השם, ועל נפלאותיו וטובותיו, וינעים זמירות להללו & בשמחת הלב, וישתחזה לפניו כעבד לפני (א) אדוניו. אין ספק מי שיהיה* רגיל בזה העניין – מגיע למעלות רבות. בעלי תשובה יהיו שפלים וניבזים. על ידי התשובה יגיעו עד כסא כבוד*, שנ': שובה ישר' עד י"י א-להיך.

+ "ת" + "ה" תלויה בין השורות??

*ש[י]היה: יו"ד נוספה למעלה

*אולי צ"ל: הכבוד

היראה

לעולם יעשה אדם רצון בוראו, ולא יירא שום אדם או מלך או שר, ולא יירא משום יסורין ומשום צער. רק בוראו יירא לבד, ולא יגור מפני איש. וזאת המידה רע' מאד בזה העניין: שיעזוב מצות בוראו עבור מורא בני אדם. לכך ישליך מלבבו כל הפחדים, ולא ישכון בלבבו רק מורא השם לבד. כי יראת השם היא עטרת פאר של כל המצות, וטוב מעט יראת השם מאוצר רב ומהומה בו. והיראה המעולה מכל – שיראה מלפני השם כל כך שיהו (א') איבריו נרתעים מתחת מוראו, כעבד (ש') שהוא נרתע ונכנע לפני המלך בשעה שהוא גוער בו. וזה העניין קשה להשיג, אך מי שמרגיל מחשבותיו להרהר תמיד שהשם רואה מחשבותיו, ומתבונן (בנ') בנפלאותיו בעומק הלב במתון וקוצר* מחשבותיו למעלה לשכון באהלי מרום –

*הלשון קשה

בזה העניין יכול להתקרב אל אור היראה
הטהורה, להופיע עשתונותיו*, לידע רזי +
+עליוני'. *הלשון קשה

הנה השלמנו סימני המידות ברמז
מעט, להזכיר האדם שיזהר
בהם, להסתפק מהם מכל אחת ואחת (במ)
במשקל. ודע כי המידות אחוזות זו בזו
ומדובקות יחד, וכולן נגררות זו אחר זו.
ואם יתן אדם רשות ליצרו הרע לעבור
על אחת – אז יהו כולן נשמטות ממנו.
משל לאדם שיש לו חוט של משי, וחרז בו
מרגליות דרך נקבי מרגליות, וקשר קשר
אחד למטה. ואותו הקשר מחזיק כולן, (מ'?)
ואם יתירו הקשר – אז נופל מרגלית אחת,
ואז יפלו כולם זו אחר זו. כך אם תתיר
ממך קשר מידה אחת – אז לא תוכל להחזיק

[322ב(1)]

בשום מידה כראוי. לכן שמור כל המידות
בכל כחך, אשר (ו) תוכל להשכיל בהם. ובזה
העניין תשלים נפשך לשם הנכבד לידבק
בו. ותזכה להיות מאותן שנ' עליהם: המשכילי'
יזהירו כזוהר הרקיע וגו'. סליק

שלום רב לאוהבי תורתך, ואין למו

מכשול.⁷

כתיב עושה גדולות עד אין חקר
ונפלאות עד אין מספר אילו
גדולות שהקנה עושה ביצירת הוולד שבשע'

⁷ כתב היד הוא אוסף המכיל הרבה חיבורים, והוספנו בהמשך את שלושת השורות הראשונות של החיבור הבא שהעתיק הסופר. בגליון הימני מול "כתיב" כתוב: "יצירת הוולד", שהוא כותרתו של החיבור הבא (והיו"ד מחוקה בצילום).